

SOMUT NORM DENETİMDE BAKILMAKTA OLAN DAVA ŞARTI*

The Requirement of a Pending Case in Concrete Review of Norms

Mustafa NASİP

Özet

Somut norm denetiminde bir anayasaya aykırılık iddiası Anayasa Mahkemesinin önüne ancak bakılmakta olan bir dava aracılığıyla getirilebilmektedir. Çalışmada bakılmakta olan dava şartı Anayasa Mahkemesi kararları ışığında çeşitli yönlerden incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak Anayasa Mahkemesinin önüne gelen itiraz başvurusunda şartın var olup olmadığını denetleme yetkisi tartışılmıştır. Ardından dava kavramının çeşitli usul kanunlarındaki ve anayasa yargısındaki kapsamları karşılaştırılmıştır. Davanın bakılmakta olması şartı, görev meselesi ve davanın yöntemine uygun olarak açılmış olması gerekliliği üzerinden incelenmiştir. Son kısımda ise bakılmakta olan dava şartının norm denetimi sürecinde ne zamana kadar aranacağına ve davanın sona erme hallerine değinilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin kararları incelendiğinde 2000’li yıllara kadar bakılmakta olan dava şartı konusunda hassas davrandığı göze çarpmaktadır. Kuruluşunun ilk yıllarında bakılmakta olan dava şartına ilişkin denetim yetkisini çekingen ve sınırlı bir şekilde kullanırken ilerleyen yıllarda katı, dar ve daha müdahaleci bir yorum anlayışı benimsemiştir. Günümüzde ise görev meselesi ve davanın sona ermesi hali dışında önüne gelen itiraz başvurularında bakılmakta olan dava konusuna müdahale etmediği görülmektedir. Nitekim çalışmada da Anayasa Mahkemesinin ilk bakışta belli olan açık ve net bir sorun olmadıkça dava mahkemesinin bakılmakta olan davanın varlığına ilişkin tespitine müdahale etmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Yargısı, Türk Anayasa Mahkemesi, Norm Denetimi, Somut Norm Denetimi, İtiraz Yolu, Bakılmakta Olan Dava

➤ Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 8.4.2026

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 17.7.2026

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Abdullah Sezer’in danışmanlığında hazırlanmakta olan “Somut Norm Denetiminde Uygulanacak Kural Sorunu” başlıklı doktora çalışması kapsamında Marmara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin 29/2 hükmü gereği olarak hazırlanmıştır. Doktora tez danışman hocamın kendisi, makaleye katkısının sınırlı olduğu gerekçesiyle ortak yazar olmayı tercih etmemiştir. Katkısı için teşekkür ederim.

Söz konusu doktora çalışması, TÜBİTAK BİDEB tarafından 2211-Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı kapsamında desteklenmektedir. Destekleri için TÜBİTAK’a teşekkür ediyorum.

** Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, Trabzon/Türkiye, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı Öğrencisi, E-posta: mustafanassip@trabzon.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8327-3167>.

Abstract

In the context of concrete review of norms, an allegation of unconstitutionality may only be brought before the Constitutional Court through a pending case. This study attempts to examine the requirement of a pending case from various angles in the light of Constitutional Court decisions. In this context, the first point of discussion concerns the Constitutional Court's authority to review whether this requirement is met in an objection application submitted to it. Subsequently, the scope of the concept of "case" in various procedural laws and in constitutional jurisprudence was compared. The condition that the case must be pending has been examined in terms of the issue of jurisdiction and the requirement that the case must have been brought in accordance with the proper procedure. In the final section, the paper addresses the question of how long the condition of a pending case must be sought during the judicial review process and the circumstances under which a case is deemed to have concluded.

When the Constitutional Court's decisions on the subject are analyzed, it is observed that the Court acted sensitively regarding the requirement of a pending case until the 2000s. While it exercised its review authority over this requirement in a hesitant and limited manner during its early years, it adopted a rigid, narrow, and more interventionist approach in subsequent years. Today, it is observed that the Constitutional Court does not interfere with the issue of a pending case in objection applications, except for matters of jurisdiction and the termination of the case. Indeed, the study also emphasizes that the Constitutional Court should not interfere with the determination of the case court regarding the existence of the case under consideration, unless there is a clear and obvious problem at first glance.

Keywords: constitutional justice, Turkish Constitutional Court, Judicial Review, Concrete Review of Norms, Contention of Unconstitutionality, The Pending Case

GİRİŞ

Somut norm denetimi (itiraz yolu) ülkemizde 1961 Anayasası'ndan itibaren anayasaya uygunluk denetim yollarından birisi olarak benimsenmiştir. Somut norm denetimi günümüzde 1982 Anayasası'nın 152. maddesinde ve 30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'unun (AYM Kanunu) 40-42. maddeleri ile AYM İçtüzüğü'nün 44. ve 46. maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasa'nın 152/1 hükmünden hareketle bir normun itiraz yoluna götürülebilmesi için dört şartın karşılanması gerektiği kabul edilmektedir:

- i. Bir mahkeme olmalı¹,
- ii. Bakılmakta olan bir dava olmalı,
- iii. İtiraz konusu edilecek kanun, CBK veya KHK o davada uygulanacak kural olmalı²

¹ Mahkeme şartı için şu eserlere bkz. Kemal Başlar, 'Anayasa Yargısında "Davaya Bakılmakta Olan Mahkeme" Kavramı' iç Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen (ed), *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2006) 219-257; Özen Ülgen, *İptal ve İtiraz Davaları Bakımından Anayasa Yargısında İlk İnceleme* (Beta Basım Yayım 2013) 141-180; Merih Öden, *Türk Anayasa Yargısında Norm Denetimi* (Yetkin Yayınları 2023) 171-188.

² Uygulanacak kural şartı için şu eserlere bkz. Özen Ülgen, 'İtiraz Yolu Başvurularında Uygulanacak Kural Sorunu' iç Alparslan Altan vd. (ed), *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2012) 203-231; Ülgen (n 1) 223-312; Öden (n 1) 152-171.

- iv. Dava mahkemesi³ ya tarafların anayasaya aykırılık iddiasını ciddi bulmalı⁴ ya da resen uygulanacak kuralın anayasaya aykırı olduğuna kanaat getirmeli.

Çalışmamızın konusunu ise itiraz yolunun ikinci şartı olan bakılmakta olan dava kriteri oluşturmaktadır. Bakılmakta olan dava şartı, itiraz yolunun alametifarikası ve iptal davasından ayırt edici bir özelliğidir. Çünkü görülmekte olan bir dava olmadan bu yol işletilememektedir.⁵ Diğer bir deyişle dava mahkemesinin anayasaya aykırılık iddiasını Anayasa Mahkemesinin (AYM/Mahkeme) önüne götürebilmesi için önünde derdest yani hükme bağlanmamış bir davanın mevcudiyeti gerekmektedir.⁶ Nitekim adlandırmada kullanılan somut ifadesi de anayasaya uygunluk denetiminin ve kararların niteliğinden değil; anayasaya aykırılık iddiasının bakılmakta olan bir davada ileri sürülmesinden kaynaklanmaktadır.⁷ Ancak itiraz yolu başvurularına kaynaklık eden davalar, medeni usul, idari yargılama ve ceza muhakemesi gibi temel ilkeleri ve hareket noktaları birbirinden farklı olan usul kurallarına tabi olabilmektedir. Dolayısıyla her dava türünün açılma usulü, yürütülmesi, karara bağlanması ve istinaf ve temyiz süreçleri farklılık göstermektedir.

Çalışmamızda ise bakılmakta olan dava şartına anayasa yargısı penceresinden bakılacaktır. AYM içtihatları ışığında şartın çeşitli görünüşleri incelenecek ve bu görünüşlere ilişkin sorunlar ve bu sorunlara AYM'nin yaklaşımı anayasa yargısının amacı ışığında tartışılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda AYM'nin ilk kararından 30/03/2026 tarihine kadar Mahkeme'nin resmi internet sitesindeki Kararlar Bilgi Bankası'nda yer alan 3925 somut norm denetimi kararı taranmış ve bakılmakta olan dava şartına değinen kararlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ilk olarak AYM'nin dava mahkemesinin dava belirlemesiyle bağlı olup olmadığı; eğer bağlı değilse bakılmakta olan dava konusunda denetim yetkisinin sınırları ve dayanağı sorgulanacaktır. AYM'nin denetim yetkisine ilişkin tespitlerden sonra dava kavramının çeşitli usul hukukunda nasıl tanımlandığı ve AYM'nin kavramı nasıl yorumladığı ortaya konulacaktır. Ardından anayasa

³ Dava mahkemesi ibaresinden kastımız bakmakta olduğu bir dava aracılığıyla bir anayasaya aykırılık iddiasını AYM'nin önüne getiren mahkemedir. Bu dava mahkemesi, ilk derece mahkemesi olabileceği gibi istinaf ya da temyiz mahkemesi de olabilir.

⁴ Anayasaya aykırılık iddiasının ciddiliği şartı için bkz. Ömer Emrullah Egeliği, 'Somut Norm Denetiminde Anayasa'ya Aykırılık İddiasının Ciddiliği Meselesi' (2022) 39 [2] Anayasa Yargısı 213, 213-261.

⁵ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (25. bs Yetkin Yayınları 2025) 535; Mehmet Merdan Hekimoğlu, *Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları* (Yetkin Yayınları 2004) 244; Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku* (17. bs Seçkin Yayıncılık 2024) 342.

⁶ Metin Kıratlı, *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1966) 91.

⁷ Osman Korkut Kanadoğlu ve Ahmet Mert Duygun, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* (3. bs On İki Levha Yayıncılık 2023) 529-530.

yargısı açısından davanın açılmış olması ve sona ermesi hallerine ve bu hallerin norm denetimine olan etkilerine değinilecektir.

I. ANAYASA MAHKEMESİNİN DENETİM YETKİSİ

Mahkemelerin önündeki işin dava niteliği taşıyıp taşımadığı, mevcut davanın usulüne uygun olarak açılıp açılmadığı ve davanın hala derdest olup olmadığının tespitinde temel yetki şüphesiz ki ilgili dava mahkemesinin kendisine aittir. Mahkemenin bu yetkisini usul hukukuna uygun kullanıp kullanmadığının denetimi ise gerekli şartları varsa mahkemenin tabi olduğu istinaf ve temyiz mercilerine aittir. Bu başlık altında incelenecek husus ise AYM'nin itiraz yoluna başvuran dava mahkemesinin bakılmakta olan dava nitelendirilmesiyle bağlı olup olmadığıdır. Diğer bir deyişle AYM, dava mahkemesinin nitelendirmesinin aksine itiraz başvurusunu bakılmakta olan dava şartı nedeniyle reddedebilir mi? Eğer AYM'nin böyle bir inceleme yetkisi varsa bu yetki kullanımı sonucunda verdiği ret kararının dava mahkemesi açısından bağlayıcılığı nedir?

Uygulamada AYM, dava mahkemesinin bakılmakta olan dava tespitiyle kendisini bağlı kabul etmemekte; şartın itiraz başvurusunda karşılanıp karşılanmadığı konusunda kendisi de ayrıca bir değerlendirme yapmaktadır.⁸ Eğer kendi değerlendirmesine göre dava mahkemesinin önündeki işte bakılmakta olan dava şartına ilişkin bir sorun varsa itiraz başvurusunu reddetmektedir.

AYM norm denetimi incelemesinde somut davanın içeriği hakkında karar vermemekte; somut dava aracılığıyla itiraz konusu edilen kuralın anayasa uygunluğunu denetlemektedir. Mahkeme'nin bu anayasallık denetim yetkisi açık ve tartışmasızdır. Ancak AYM'nin itiraz başvurusunun gerekli şartları taşıyıp taşımadığını denetleme yetkisi konusunda Anayasa'da ve AYM Kanunu'nda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Konuya ilişkin mevzuat incelendiğinde AYM Kanunu'nun 40/4 hükmünde yöntemine uygun olmayan başvuruların esas incelemeye geçilmeden reddedileceği düzenlenmiştir. AYM içtihadına göre ise başvuru şartlarındaki herhangi bir eksiklik yöntemine uygun olmama kapsamında yer almamaktadır. Gerekçeli başvuru yükümlülüğüne aykırılık⁹, başvuruda gerekli olan belgelerin onaylı örneklerinin eksik olması¹⁰, dizi pusulasının olmaması¹¹ gibi başvuru usulüne aykırılık halinde itiraz başvuruları ilk inceleme aşamasında yöntemine uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmektedir. Başvuru şartları olan bakılmakta olan dava¹², başvuran mercinin mahkeme olmaması¹³, uygulanacak

⁸ Ancak AYM, her itiraz başvurusunda açık bir şekilde bakılmakta olan dava şartı incelemesi yapmamaktadır. Ülgen (n 1) 210.

⁹ AYM, E.2025/108, K.2025/103, 7/5/2025, § 5-6.

¹⁰ AYM, E.2025/240, K.2025/228, 26/11/2025, § 5-6.

¹¹ AYM, E.2025/174, K.2025/168, 10/9/2025, § 5-6.

¹² AYM, E.2024/168, K.2024/156, 24/9/2024, § 3-4.

¹³ AYM, E.2007/53, K.2007/61, 31/5/2007.

kural¹⁴ şartlarında bir sorun olması halinde ise dava mahkemesinin/başvuranın yetkisizliği nedeniyle ret kararı verilmektedir. AYM İçtüzüğü'nün 48/2 hükmünde ise raportörlerce hazırlanacak olan ilk inceleme raporunda itiraz başvurusunun Kanunda belirtilen şartları taşıyıp taşımadığının belirtileceği düzenlenmiştir. “Kanunda belirtilen şartlar” ibaresinin, başvuru usulünün yanı sıra başvuru şartlarını da kapsadığı savunulabilir. Dolayısıyla AYM'nin bakılmakta olan dava şartı denetiminin yetkisinin hukuki dayanağının AYM İçtüzüğü'nün 48/2 hükmü olduğu savunulabilir.¹⁵

Öte yandan 1982 Anayasası itiraz yolu için birtakım şartlar öngörmüştür. Bu şartlar kümülatif olarak gerçekleşmeden yapılan itiraz başvurusuna dayanılarak yapılacak bir anayasallık denetimi çelişkili bir biçimde anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesini bir yandan etkin kılarken (anayasaya aykırı olan bir normun iptal edilmesi suretiyle) diğer yandan ihlal edecektir (Anayasa'nın 152. maddesi ihlal edildiği için). Anayasa'nın 11. maddesinde anayasa hükümlerinin diğer organ ve kişileri bağladığı gibi yargı makamlarını da bağladığı belirtilmektedir. Üstelik anayasa hükümleri arasında bağlayıcılık ve değer açısından herhangi bir farklılık bulunmamakta ve tüm anayasa maddeleri eşit derecede bağlayıcı ve üstün kabul edilmektedir.¹⁶ Dolayısıyla diğer anayasa hükümlerinin üstünlüğünü hayata geçirme pahasına 152. maddenin bağlayıcılığından taviz verilmesi mümkün değildir. Dava mahkemelerinin çeşitli nedenlerle önünde bakılmakta olan bir dava olmadan itiraz başvurusunda bulunabilmesi her zaman ihtimal dahilindedir. Bu nedenle itiraz başvurusuna dayanak teşkil eden işin dava niteliğinde ve bu davanın AYM'ye başvuru anında derdest olup olmadığının denetimi için AYM'nin ilkesel olarak bir yetkisinin bulunduğu kabul edilmesi gerekmektedir.

Ancak şu nokta da nettir ki AYM'nin norm denetimi kapsamında bağlayıcı bir şekilde dava mahkemelerinin somut dava üzerindeki kararlarını dolayısıyla derdest bir davanın varlığını denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Mahkeme'nin yetkisi, itiraz konusu normların anayasaya uygunluğunu denetlemekle sınırlıdır. Bakılmakta olan dava şartının varlığını denetlerken AYM'nin denetim yetkisi ile dava mahkemesinin önündeki dava üzerindeki yetkisi ve istinaf/temyiz mercilerinin denetim yetkisi kesişmektedir. Dolayısıyla AYM'nin şartın varlığını de-

¹⁴ AYM, E.2025/145, K.2025/220, 6/11/2025, § 7.

¹⁵ Anayasa'nın 149/5 hükmüne göre İçtüzük ile AYM'nin çalışma usulünün düzenleneceği öngörülmüşken AYM Kanunu'nunda öngörülmeyen yargılama usulüne ilişkin bir konunun İçtüzük ile düzenlenmiş olması anayasaya aykırılık teşkil etmektedir. AYM İçtüzüğü'nün anayasaya uygunluğu konusunda bkz. Taylan Barın, ‘Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün Anayasallığı’ (2025) 43 [12-13] İnsan Hakları Yıllığı 1, 12-13.

¹⁶ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II* (Ekin Basım Yayım Dağıtım 2011) 770; Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri* (5. bs Seçkin Yayıncılık 2023) 95-96. Bu yönde egemen bir görüş olduğu yönündeki değerlendirme için bkz. Metin Yüksel, *Anayasanın Yorumlanması* (Asil Yayıncılık 2008) 76; Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)* (7. bs Seçkin Yayıncılık 2024) 817-818.

netlerken katı ve sıkı bir tutum benimsemesi halinde dava mahkemesinin, istinaf ve temyiz mercilerinin ve görev konusunda Uyuşmazlık Mahkemesinin yetki alanına kayması riski ortaya çıkacaktır. Böyle bir durum ise AYM'nin kendisine açıkça tanınmamış bir yetkiyi kullanması anlamına gelecek ve Anayasa'nın devlet organlarının yetkilerinin kaynağını düzenleyen 6. maddesinin, mahkemelerin bağımsızlığını düzenleyen 138. maddesinin, mahkemelerin görev, yetki ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceğini öngören 142. maddesinin, Yargıtay'ın yetkisini düzenleyen 154. maddenin, Danıştayın yetkisini düzenleyen 155. maddesinin ve Uyuşmazlık Mahkemesinin yetkisini düzenleyen 158. maddesinin ihlalinin gündeme gelmesi ihtimal dahilindedir. Bu sefer de 152. maddenin ihlali önlenmek istenirken diğer anayasa maddelerinin ihlali söz konusu olacaktır.

Anayasanın bütünlüğü ilkesi gereği anayasa hükümlerinin biri feda edilmeden tümünün optimal derecede bağlayıcılığının sağlanabilmesi için AYM'nin denetim yetkisini oldukça dikkatli kullanması ve şartı geniş bir şekilde yorumlaması gerekmektedir. Dolayısıyla AYM, derdest davanın varlığıyla ilgili açık ve net bir sorun olmadıkça (örneğin ceza davasında iddianamenin, şikayetin/iznin yokluğu veya hukuk ve idare davalarında dava dilekçesinin yokluğu, davanın karara bağlanmış olması gibi) dava mahkemesinin bakılmakta olan dava tespitiyle bağlı olmalı ve ilk inceleme aşamasında itiraz başvurusunu bu nedenle reddetmemelidir.¹⁷ Böylelikle AYM hem yetki aşımı gibi eleştirilerden¹⁸ kurtulmuş olacak hem daha fazla norm ilk inceleme aşamasından geçerek esas bakımından anayasallık denetimine tabi tutulacağı için norm denetiminin etkililiği sağlanmış olacaktır. Bu tür bir denetim yetkisiyle AYM hem bir süzgeç işlevi görerek somut norm denetiminin amacı dışında kullanılmasını önleyecek hem Anayasa'nın 152. maddesinin (ve bu yolla AYM Kanunu'nun da) bağlayıcılığını sağlamış olacaktır.

AYM bir kararında dava mahkemesinin önündeki somut davaya ilişkin kararıyla bağlı olmadığını açık bir şekilde ifade etmiştir.¹⁹ Mahkeme, başvuru şartlarının

¹⁷ Benzer yönde bir görüş için bkz. Hekimoğlu (n 5) 246-247. Görev konusunda benzer bir görüş için bkz. Öden (n 1) 162.

¹⁸ AYM'nin denetim yetkisini kullanım biçimine dönük genel bir eleştiri için bkz. Çağlar Bilgin, 'Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi' (1988) [3] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 350, 358-359; Hekimoğlu (n 5) 246-247; Korkut Kanadoğlu, *Anayasa Mahkemesi* (Beta Basım Yayın 2004) 171; Ülgen (n 1) 206, 211, 216 vd.; Öden (n 1) 159-160, 164. AYM'nin görev konusundaki tutumuna dönük öğretilerdeki eleştiriler için bkz. Kıratlı (n 6) 61-65; Hasan Tunç, *Türk Anayasa Yargısında İtiraz Yolu* (Atatürk Üniversitesi Yayınları 1992) 30; Yılmaz Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi* (Yetkin Yayınları 1996) 133; Kanadoğlu (n 18) 175; Meral Kaya, *Anayasa Yargısında İtiraz Yolunda İlk İnceleme* (Seçkin Yayıncılık 2008) 104, 115-116; Köküsarı, İsmail, *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri* (On İki Levha Yayıncılık 2009) 92; Atar (n 5) 342; Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku* (17. bs Beta Basım Yayın 2018) 554; Özbudun (n 5) 536-537.

¹⁹ AYM, E.1978/48, K.1978/40, 13/6/1978. Benzer yönde ifadeler için bkz. AYM, E.1975/81, K.1975/90, 17/4/1975; AYM, E.1975/151, K.1975/177, 8/7/1975; AYM, E.1980/22, K.1980/18, 13/3/1980; AYM, E.1994/60, K.1994/54, 13/7/1994; AYM, E.1994/42, K.1994/55, 18/7/1994.

varlığına ilişkin denetim yetkisiyle itiraz başvurusunun ön koşullarının varlığını veya yokluğunu saptadığını; bu yolla da kendi yetkisinin sınırlarını incelediğini ve konunun görev alanına girip girmediğini belirlediğini ifade etmiştir.²⁰ Bakılmakta olan dava şartının itiraz başvurusunda gerçekleşip gerçekleşmediğini doğrudan inceleme yaparak karar vermeyi salt yetkisi içinde gören AYM, bu yetkinin dava mahkemesinin bir üst merci gibi anayasa dışı bir sığa ve nedene bağlanamayacağını vurgulamıştır. Dava mahkemelerinin kendi yargısal sistemi içinde yargısal denetime tabi olduğunu, AYM'nin anayasal denetim yetkisini yerine getirebilmek için bu tür bir inceleme yapmak zorunda olduğunu ve bu denetimin Anayasa'nın 151. (1982 Anayasası için 152. maddesi) gereğince de dava mahkemeleri açısından bir üst inceleme olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.²¹

AYM, 2000'li yıllara kadar bakılmakta olan dava şartı bakımından oldukça hassas davranmıştır. Bu tespitin dayanağı olarak çalışmamızda bakılmakta dava şartıyla ilgili atıf verilen kararlar arasında 2000 yılı öncesi dönemde verilen kararların ciddi bir oranı oluşturması gösterilebilir. Bu kanıyı destekleyen diğeri örnek ise AYM'nin başvuruları incelerken açık bir şekilde itiraz başvurusunun bakılmakta olan dava şartını karşıladığını belirttiği kararlarıdır. AYM günümüzde başvuruda şartlar bakımından bir sorun yoksa incelemesinde şarta değinmezken 1995 yılına kadar çeşitli kararlarında ilk inceleme aşamasında dava mahkemesinin elinde bakmakta olduğu bir davanın bulunduğu tespitine yer vermiştir.²²

²⁰ AYM, E.1979/33, K.1979/42, 23/10/1979.

²¹ AYM, E.1979/4, K.1979/16, 20/3/1979; AYM, E.1979/18, K.1979/26, 5/6/1979. Benzer yönde bkz. AYM, E.1989/3, K.1989/5, 26/1/1989; AYM, E.1991/50, K.1991/52, 24/12/1991.

²² Bu yönde tespit içeren kararlar için bkz. AYM, E.1969/36, K.1969/40, 3/7/1969; AYM, E.1970/45, K.1970/44, 26/11/1970; AYM, E.1970/34, K.1970/47, 22/12/1970; AYM, E.1970/22, K.1971/20, 18/2/1971; AYM, E.1970/61, K.1971/35, 6/4/1971; AYM, E.1971/2, K.1971/36, 6/4/1971; AYM, E.1971/20, K.1971/47, 27/4/1971; AYM, E.1971/24, K.1971/55, 10/6/1971; AYM, E.1971/28, K.1971/64, 8/7/1971; AYM, E.1971/49, K.1971/81, 9/12/1971; AYM, E.1972/5, K.1972/7, 17/2/1972; AYM, E.1973/10, K.1973/12, 22/3/1973; AYM, E.1973/14, K.1973/17, 17/4/1973; AYM, E.1973/15, K.1973/19, 8/5/1973; AYM, E.1973/24, K.1973/29, 22/10/1973; AYM, E.1973/23, K.1974/2, 15/1/1974; AYM, E.1974/10, K.1974/12, 25/4/1974; AYM, E.1974/5, K.1974/15, 30/4/1974; AYM, E.1974/31, K.1974/43, 24/10/1974; AYM, E.1974/49, K.1975/2, 7/1/1975; AYM, E.1974/51, K.1975/3, 7/1/1975; AYM, E.1974/52, K.1975/5, 7/1/1975; AYM, E.1974/54, K.1975/6, 7/1/1975; AYM, E.1975/131, K.1975/152, 10/6/1975; AYM, E.1975/167, K.1976/19, 23/3/1976; AYM, E.1976/31, K.1976/30, 3/6/1976; AYM, E.1976/38, K.1976/46, 12/10/1976; AYM, E.1976/59, K.1977/6, 1/2/1977; AYM, E.1976/60, K.1977/9, 10/2/1977; AYM, E.1977/89, K.1977/121, 11/10/1977; AYM, E.1977/127, K.1977/132, 1/12/1977; AYM, E.1977/141, K.1978/5, 26/1/1978; AYM, E.1979/27, K.1979/34, 28/6/1979; AYM, E.1980/22, K.1980/18, 13/3/1980; AYM, E.1980/59, K.1980/53, 25/9/1980; AYM, E.1984/3, K.1984/4, 27/3/1984; AYM, E.1987/13, K.1987/16, 1/7/1987; AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987; AYM, E.1988/28, K.1988/24, 28/6/1988; AYM, E.1988/47, K.1988/45, 29/11/1988; AYM, E.1988/48, K.1988/46, 29/11/1988; AYM, E.1988/49, K.1988/47, 29/11/1988; AYM, E.1988/55, K.1988/49, 21/12/1988; AYM, E.1988/56, K.1988/50, 21/12/1988; AYM, E.1988/57, K.1988/51, 21/12/1988; AYM, E.1988/58, K.1988/52, 21/12/1988; AYM, E.1988/59, K.1988/53, 21/12/1988; AYM, E.1988/60, K.1988/54, 21/12/1988; AYM, E.1989/2, K.1989/6, 7/2/1989; AYM, E.1989/18, K.1989/31, 5/9/1989; AYM, E.1989/19, K.1989/32, 5/9/1989; AYM, E.1989/20, K.1989/33, 5/9/1989; AYM, E.1990/37,

AYM'nin bir itiraz başvurusunda bakılmakta olan dava şartının varlığını denetim yetkisi ilkesel olarak kabul edilmekte birlikte bu yetkinin oldukça sınırlı bir şekilde kullanılması yani detaylı bir incelemeye gerek olmadan açıkça anlaşılabilen durumlarda müdahalede bulunulması gerektiğini yukarıda belirtmiştik. AYM de bazı kararlarında bu hususa dikkat çekmiştir. Örneğin bir kararında belediye cezalarına yönelik itirazların sulh ceza mahkemelerinde inceleneceğini belirtmiş ve somut davada inceleme konusu yapılabilecek bir kararın varlığının davanın esasını incelemekle yetkili olan sulh ceza mahkemesinin çözeceğini belirtmiştir. Mahkemenin görev yönünü araştırabileceğini fakat işlemlerini denetleyemeyeceğini vurgulamıştır.²³ Danıştaydan gelen itiraz başvurularında da Danıştaydan somut davada hak düşürücü sürenin geçmiş olup olmadığı konusunda karar vermesini istemenin somut norm denetimiyle AYM'ye verilen görevin sınırlarını aşmak ve Danıştay kararlarının hukuka uygunluğunu denetlemek anlamına geleceğini belirtmiştir.²⁴ Yine somut davada davacının somut olay hakkında dava açma yetkisinin bulunmadığı ve somut olayın Danıştayın görev alanına girmediği yönündeki argüman, Mahkeme çoğunluğunca Danıştayın davayı görevi içinde görmesi ve işin niteliğine yapılacak bir müdahalenin norm denetiminin kapsamını aşacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.²⁵

Ancak AYM'nin zaman zaman şart bakımından detaylı bir inceleme yaptığı da görülmektedir.²⁶ Örneğin af kanunu sonrasında hükümlülerin tahliye talebiyle yaptığı başvuru üzerine ilgili dava mahkemelerinin yaptığı itiraz başvurularında AYM hükümlülerin talebinin af kanununun ilgili bölümüne uygunluğunu denetleyerek başvuruyu bakılmakta olan bir dava bulunmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.²⁷ Bir kararında ise dava mahkemesinin önündeki işin konusunu, davacının talebini incelemiş; konuya ilişkin kanunları somut olaya uygulayarak somut olay hakkında bir sonuca varmış ve bu sonuca dayanarak başvuru hakkında kararını vermiştir.²⁸ Başka bir kararda temyiz yoluna başvurunun süresi içinde yapıldığını tespit etmek için ilk derece mahkemesinin kararının tebliğ tarihini, davalı idarenin cevap tarihini ve hakim havalesi tarihini göz önünde bulundurarak bir hesaplama

K.1990/32, 11/12/1990; AYM, E.1991/31, K.1991/27, 12/9/1991; AYM, E.1992/7, K.1992/2, 28/1/1992; AYM, E.1991/60, K.1992/16, 3/3/1992; AYM, E.1992/21, K.1992/19, 17/3/1992; AYM, E.1993/2, K.1993/2, 19/1/1993; AYM, E.1994/76, K.1994/73, 13/10/1994.

²³ AYM, E.1969/46, K.1970/2, 6/1/1970.

²⁴ AYM, E.1969/31, K.1971/3, 12/1/1971; AYM, E.1969/40, K.1971/4, 12/1/1971. Benzer yönde bir karar için bkz. AYM, E.1973/1, K.1973/18, 17/4/1973.

²⁵ AYM, E.1973/1, K.1973/18, 17/4/1973.

²⁶ AYM'nin denetim yetkisini kullanırken başvuru belgelerinin incelenerek kolayca tespit edilebilecek, basit bir denetimi yeterli bulmadığı yönündeki bir görüş için bkz. Ülgen (n 1) 181.

²⁷ AYM, E.1974/36, K.1974/35, 24/9/1974; AYM, E.1978/53, K.1978/45, 29/6/1978; AYM, E.1978/55, K.1978/46, 29/6/1978; AYM, E.1978/57, K.1978/48, 24/10/1978.

²⁸ AYM, E.1977/128, K.1977/140, 20/12/1977.

yapmıştır.²⁹ İki kararında ise AYM dava mahkemesinden itiraz konusu norm için anayasaya aykırılık itirazında bulunulabilmesi için idarelerin mahkemeye başvurabilmeleri için normda öngörülen şartların gerçekleştiğinin belgelendirilmesi gerektiğini belirterek itiraz başvurularını eksiklik nedeniyle geri çevirmiştir.³⁰

Dava şartının varlığını denetleme yetkisi, itiraz yolunun mantığıyla bağdaşmayacak şekilde yapılan itiraz başvurularının elenmesinde etkili olabilmektedir. Çünkü AYM'nin önüne şekli dava koşullarını sağlayan ancak yapay bir biçimde oluşturulmuş³¹ itiraz başvuruları gelebilmektedir. Örneğin davacının davalı kurumdan herhangi bir talepte bulunmadan sadece itiraz konusu maddelerin iptalini sağlayarak parlamentoyu yeni bir düzenleme yapmaya yöneltme amacıyla açılan davada AYM, davacının davalıdan bir istekte bulunmadığı için koşullara uygun olarak açılmış bir davanın bulunmadığı gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir.³² Yine bir kişinin AYM'ye başvurabilmesi için başka bir imkanının olmaması nedeniyle yapay bir şekilde oluşturulan dava aracılığıyla yapılan itiraz başvurusu dava mahkemesinin somut uyumsuzlukta görevsiz olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.³³

AYM'nin denetim yetkisi bağlamında değinilmesi gereken son nokta ise AYM'nin bakılmakta olan dava hakkında verdiği ret kararlarının dava mahkemesi açısından bağlayıcılığı meselesidir. AYM'nin itiraz başvurusu kapsamında bakılmakta olan dava şartı bağlamında somut davanın varlığına ilişkin tespitlerinin dava mahkemesi açısından bağlayıcı olmadığını yukarıda bahsettiğimiz üzere kendisi de vurgulamaktadır. Mahkeme'ye göre bu incelemeyle sadece kendisinin yetki ve görev alanını belirlemekte; dava mahkemesi ise görmekte olduğu dava hakkında ancak kendi yargı kolu içerisinde yargısal denetime tabi tutulabilmektedir. Dolayısıyla AYM bir itiraz başvurusunu dava mahkemesinin görev ve yetki gibi dava şartlarından birinin eksikliği ya da davanın usulüne uygun olarak açılmadığı gibi gerekçelerle reddetse de dava mahkemesi önündeki davayı görmeye devam edebilir ve esas hakkında kararını verebilir. AYM'nin bu yöndeki kararının dava mahkemesi açısından bağlayıcı bir etkisi bulunmamaktadır.³⁴ Bu tür ret kararları

²⁹ AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987.

³⁰ AYM, E.1980/7, K.1980/8, 24/1/1980; AYM, E.1980/12, K.1980/14, 19/2/1980. Aynı dava mahkemesinin başvurularına karşı verilen bu geri çevirme kararları üzerinde dava mahkemesi aynı norm için üçüncü kez AYM'ye başvurmuş; ancak AYM bu sefer de uygulanacak kural şartı nedeniyle ret kararı vermiştir. AYM, E.1980/21, K.1980/19, 25/3/1980.

³¹ AYM, E.1972/18, K.1972/24, 16/5/1972, Muhittin Gürün ve Lütfi Ömerbaş Karşıoy Yazısı; Ülgen (n 1) 202.

³² AYM, E.1981/5, K.1981/14, 18/3/1981.

³³ AYM, E.1991/50, K.1991/52, 24/12/1991; Ülgen (n 1) 203.

³⁴ AYM'nin bakılmakta olan dava şartına ilişkin yaptığı incelemeyle dava mahkemesinin görev ve yetkisini belirlemediğini; sadece somut norm denetiminin ön şartlarının varlığını tespit etmekle sınırlı bir işlev yerine getirdiğini vurguladığı örnek kararlar için bkz. AYM, E.1976/1, K.1976/28, 25/5/1976; AYM, E.1978/48, K.1978/40, 13/6/1978.

ancak aynı dava mahkemesinin aynı dava aracılığıyla aynı normun anayasaya aykırılığını tekrardan ileri sürmesi durumunda bağlayıcı olacaktır.³⁵

II. DAVA KAVRAMI

Bakılmakta olan dava şartıyla ilgili incelenmesi gereken diğer temel bir husus ise dava kavramının ne anlama geldiğidir. Giriş'te de belirtildiği üzere AYM'nin önüne her türlü hukuk, ceza ve idari davalardan kaynaklı olarak itiraz başvuruları gelmektedir. O zaman dava kavramı somut norm denetimi kapsamında nasıl tanımlanması gerekmektedir? Her dava kendi usul hukukuna göre mi incelenmeli yoksa AYM denetim yetkisi kapsamında dava kavramını kendisi özerk bir biçimde mi tanımlamalıdır?

AYM uygulamada, dava kavramını medeni, ceza ve idari usul hukukuna bağlı kalmadan kendisi özerk bir şekilde tanımlamaktadır.³⁶ AYM'nin dava kavramına ilişkin yorumuna geçmeden önce kısa bir şekilde önce dava kavramının medeni, ceza ve idari usul hukukundaki kapsamını inceleyeceğiz. Böylelikle AYM'nin dava kavramını dar mı yoksa norm denetimi lehine geniş bir şekilde mi yorumladığını, anayasa yargısındaki dava kavramının diğer muhakeme kanunlarına göre benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışacağız.

A. Çeşitli Usul Hukukunda Dava Kavramı

Dava kavramı, birbiriyle ilişkili ancak farklı anlamları içeren geniş kapsamlı bir terimdir. Belgesay, dava kavramının dört farklı kullanımının bulunduğunu belirtmektedir. İlki bir kimsenin devlet makamları aracılığı ile hakkını başka birine tanıtabilmesi ve onu hukuka uymaya zorlayabilmesidir. İkincisi, birisinin haklı veya haksız olmasından bağımsız olarak bir uyuşmazlığın çözülmesini mahkemeden isteme iktidarı ve yetkisidir. Üçüncüsü bir hakkın korunması için mahkemeye yapılan fiili başvuruyu ifade etmektedir. Son olarak ise mahkeme tarafından incelenmekte olan tarafların karşılıklı durumudur.³⁷

Medeni usul hukukuna göre dava kavramı ise bir başkası tarafından subjektif hakkı ihlal edilen ya da tehlikeye düşürülen veya kendisinden haksız bir talepte bulunulan bir kimsenin tekrardan tartışma konusu yapılmayacak biçimde bu ihlalin, tehlikenin ya da talebin bertaraf edilmesi için mahkemeden hukuki koruma talep etmesi olarak tanımlanmaktadır.³⁸ Dolayısıyla medeni usul hukukuna göre davada iki taraf usulü kabul edilmiş ve taraflar davalı ve davacı olarak

³⁵ Ülgen (n 1) 210-211.

³⁶ Eren (n 16) 1068.

³⁷ Mustafa Reşit Belgesay, *Dava Teorisi*, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943) 5-7.

³⁸ Hakan Pekcanıtez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (11. bs On İki Levha Yayıncılık 2023) 211; Baki Kuru ve Burak Aydın, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (8. bs Yetkin Yayınları 2023) 104.

ayrılmaktadır.³⁹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 118/1 hükmüne göre dava, dava dilekçesinin kaydedildiği anda açılmış sayılır. Davanın sona ermesi ise mahkemenin usule ya da esasa ilişkin nihai kararıyla (HMK, m. 294/1) veya davanın taraflarının feragat (HMK, m.307), davayı kabul (HMK, m. 308), sulh (HMK, m. 315) kararıyla gerçekleşmektedir. Mahkemeden bir uyuşmazlığın çözümünün talep edilmediği, bir kişiye husumet güdülmediği; onun yerine sadece bir talebin yerine getirilmesinin istendiği çekişmesiz yargı işi ise dava olarak kabul edilmemektedir.⁴⁰ Benzer şekilde kanun yolları da teknik olarak bir dava olarak kabul edilmemekte; var olan bir davanın üst mahkemelerce denetlenmesini sağlayan usuli bir yol olarak görülmektedir.⁴¹

Ceza muhakemesinde ise dava kavramı yerine kamu davası ifadesi kullanılmakta ve kovuşturma evresine tekabül⁴² etmektedir. Kamu davası, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 2/1-f bendi uyarınca Cumhuriyet savcısının hazırladığı iddianamenin mahkemece kabul edilmesiyle açılmış sayılır ve hükmün kesinleşmesiyle sona ermektedir. Bu nedenle kanun yolları ceza muhakemesinde dava kavramına dahildir.⁴³

İdari yargıda ise idari dava kavramı kullanılmaktadır. İdari dava ise kanunda öngörülen süre içerisinde idareye karşı açılan, idarenin kamu gücü kullanarak gerçekleştirdiği eylem veya işlemlerden ortaya çıkan iptal, tam yargı ya da idari sözleşmelerden doğan ve idari yargıda görülüp karara bağlanan davalar olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴ Öğretide idari yargıda iptal davası ve tam yargı davası olarak iki tür davanın olduğu kabul edilmektedir.⁴⁵ İptal davası hukuka aykırı idari işlemlerin hukuken geçersiz kılınmasını amaçlarken tam yargı davası idari bir işlem veya eylemden kaynaklanan maddi ve manevi zararın giderilmesini konu edinmektedir.⁴⁶ İdari yargıda da dava, dava dilekçesinin ilgili yerlere verildiği

³⁹ Pekcanitez, Atalay ve Özkes (n 38) 211.

⁴⁰ Murat Atalı, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan, *Medeni Usul Hukuku* (5. bs Yetkin Yayınları 2022) 593-594; Kuru ve Aydın (n 38) 681.

⁴¹ Kanun yollarının ayrı, bağımsız bir dava niteliğinde olmadığı yönündeki görüşler için bkz. Uğur Bulut, *Medeni Usul Hukukunda Temyiz İncelemesinin Kapsamı ve Sınırları* (Adalet Yayınevi 2022) 29; Muhammet Özkes ve Tolga Akkaya, *Pekcanitez Usul-Medeni Usul Hukuku C. IV* (16. bs On İki Levha Yayıncılık 2025) 3844.

⁴² Öğretide tutuklama kararı verilmesi istemiyle sulh ceza hakimliğine başvurulması ya da sorgu yapılmasının talep edilmesiyle bir kimseye suç isnat edilebileceğinden dolayı kovuşturma evresinin kamu davası açılmasından önce de başlayabileceğini belirten görüşler de bulunmaktadır. Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (13. bs Seçkin Yayıncılık 2025) 747.

⁴³ Cumhur Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku II* (12. bs Seçkin Yayıncılık 2022) 93-94.

⁴⁴ Ender Ethem Atay, *İdari Yargılama Hukuku* (2. bs Seçkin Yayıncılık 2023) 187.

⁴⁵ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku* (2. bs Savaş Yayınevi 2019) 77; Ali D Ulusoy, *İdari Yargılama Hukuku* (3. bs Yetkin Yayınları 2022) 65; Atay (n 44) 187.

⁴⁶ Ulusoy (n 45) 67, 72.

tarihte açılmış sayılmaktadır.⁴⁷ İdari Yargılama Usulü Kanunu'na (İYUK) göre ilk inceleme üzerine verilen ret kararlarıyla (m. 15), davanın açılmamış sayılması kararıyla (m. 26), davadan feragat veya davayı kabul durumlarında (31. maddenin HMK'ye atfıyla HMK'nin ilgili hükümleri), davanın esas bakımından karara bağlanması (m. 22) hallerinde ya da davanın konusuz kalması nedeniyle verilen karar verilmesine yer olmadığı kararıyla⁴⁸ dava sona ermektedir.⁴⁹

B. Anayasa Mahkemesine Göre Dava Kavramı

AYM dava kavramının çeşitli usul kanunlarındaki kapsamlarına bağlı kalmadan anayasa yargısı özelinde onun amacı ve işlevi göz önünde tutularak yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşımın gerekçesi olarak ise her usul kanununun davayı ayrı içerik ve şekillerde tanımlaması ve usul kanunlarından herhangi birinin referans alınarak yapılacak tanımın diğer yargı kollarında bakılan işlerin dava kavramının dışında bırakma riski gösterilmiştir. Böylesi bir olasılığın ise anayasa yargısının işleviyle bağdaşmayacağı ortadadır. Bu nedenle Anayasa'nın 152. maddesindeki dava kavramının tüm usul kanunlarını kapsayacak şekilde tanımlanması zorunludur.⁵⁰ AYM bu anlayıştan hareketle dava ifadesini çeşitli usul kanunlarındaki dar anlamları yerine geniş bir biçimde mahkemelerin kanunlara göre çözmekle yükümlü oldukları uyuşmazlıklar ve karara bağlama zorunluluğu taşıdıkları işler manasında yorumlamıştır. Bu yorumun Anayasa'ya aykırı normları hukuk düzeninden ayıklamayı ve bu tür normların davanın taraflarına uygulanmasını engellemeyi amaçlayan somut norm denetiminin işlevine daha uygun düşeceğini vurgulamıştır.⁵¹

Ancak AYM bu yaklaşımına rağmen dava tanımı yaparken çoğunlukla uyuşmazlık kavramından hareket etmiştir. Mahkeme çeşitli kararlarında davanın genel olarak kanunlarda gösterilen usullere uyularak yargı yerlerine götürülen ve yargı yerince çözümlenmesi gereken uyuşmazlıklardan oluştuğunu belirtmiştir.⁵² Başka bir kararında ise davanın genel anlamda kanunda gösterilen usulüne uygun olarak yargı yerlerine götürülen işler ve yargı yerlerinde çözülmesi gereken uyuşmazlıklardan oluştuğunu ifade etmiştir.⁵³ AYM bu son tanımına paralel olarak dava kavramını tanımladığı ilk kararlarından birisinde davayı geniş bir biçimde tanımlamıştır. Mahkemeye göre dava kavramı her şeyden önce iki kişi arasında ortaya çıkan uyuşmazlığın mahkemeden çözümlenmesinin istenmiş olması ve savcılık

⁴⁷ Turgut Candan, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (10. bs Yetkin Yayınları 2023) 396.

⁴⁸ Ulusoy (n 45) 190-192.

⁴⁹ İdari davaların karara bağlanması için genel olarak bkz. Candan (n 47) 914-929.

⁵⁰ AYM, E.2014/172, K.2014/170, 13/11/2014.

⁵¹ AYM, E.1978/57, K.1978/48, 24/10/1978.

⁵² AYM, E.1975/81, K.1975/90, 17/4/1975; AYM, E.1975/151, K.1975/177, 8/7/1975; AYM, E.1978/53, K.1978/45, 29/6/1978; AYM, E.1978/55, K.1978/46, 29/6/1978.

⁵³ AYM, E.1978/67, K.1979/14, 13/3/1979.

makamınca belirli bir kişiye karşı çıkarılan uyuşmazlık durumunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Anayasa'nın sözünde veya özünde ya da Anayasa'ya üstün olan kuralların herhangi birisinde davanın sadece bir uyuşmazlığın çözümlenmesiyle sınırlı bir istem olarak kabul edileceğini belirten bir esas bulunmamaktadır. Norm denetiminin amacı da göz önünde tutulduğunda dava kavramı dar anlamının dışında çekişmesiz yargı işlerini de kapsayacak şekilde geniş bir anlamda yorumlanması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴ 1982 Anayasası döneminde yaptığı bir dava tanımında ise anayasaya uygunluk denetiminde davayı, çözümlenmesi amacıyla görevli mahkemeye kanuna uygun bir şekilde götürülen özel ve kamu hukukuyla ilgili uyuşmazlıklar ve işler olarak tanımlamıştır.⁵⁵

Dolayısıyla AYM, medeni usul hukukunun aksine çekişmesiz yargı işlerini de somut norm denetimi kapsamında bakılmakta olan dava kapsamında kabul etmektedir. Bu kapsamda vasi atama işini görmekte olan mahkemenin itiraz başvurusunu kabul etmiştir.⁵⁶ 1977 yılında verdiği bir kararında ise Asliye hukuk mahkemelerince vakfın kurulması için yapılacak tescil işlemini ve vakfın dağılması halinde siciliden çıkarma işlemini adli işlem olarak kabul etse de dava olarak kabul etmemiş ve başvuruyu dava şartının yokluğu nedeniyle reddetmiştir.⁵⁷ Ancak bu kararında üç sene sonra verdiği diğer bir kararında genel dava yaklaşımına uygun olarak vakfın fesih edilmiş olduğunun sicile tescilini ve fesih kararının iptalini dava olarak kabul etmiştir.⁵⁸

AYM, icra tetkik mercilerine gönderilen işlerin de şikayet ve itirazlar gibi yargı yeri aracılığıyla çözümlendikleri için bakılmakta olan birer dava olarak kabul etmiştir. Bu nedenle hapsen tazyik olunmalarına karar verilmesine ilişkin istemi⁵⁹, icra emrine itirazı⁶⁰, icranın geri bırakılması talebini⁶¹, icra takibinin iptali istemini⁶² görmekte olan İcra Tetkik Merci'lerinin başvurularını kabul etmiştir.

Genişletici dava yorumuna uygun olarak istinaf ve temyiz kanun yolları da somut norm denetiminde dava olarak kabul edilmiştir. Temyiz incelemesinin dava olarak kabul edilip edilmeyeceğinin tartışıldığı kararda AYM, kanun yolu kurumunun öğretide ve uygulamada dava olarak tanımlanmadığını ancak hukuk

⁵⁴ AYM, E.1967/21, K.1968/36, 26/9/1968.

⁵⁵ AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987.

⁵⁶ AYM, E.1967/21, K.1968/36, 26/9/1968.

⁵⁷ AYM, E.1977/128, K.1977/140, 20/12/1977. Üyelerden Fahrettin Uluç, Ahmet Sait Çebi ve Nihat O. Akçakayalıoğlu sicile kayıt ve siciliden çıkarma işlemlerinin mahkeme kararıyla yapılmasının yasal bir zorunluluk olması nedeniyle bu işlemlerin dava olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

⁵⁸ AYM, E.1980/10, K.1980/69, 11/12/1980.

⁵⁹ AYM, E.1965/25, K.1965/57, 26/10/1965.

⁶⁰ AYM, E.1966/15, K.1966/33, 20/9/1966; AYM, E.1974/17, K.1974/41, 8/10/1974.

⁶¹ AYM, E.1967/15, K.1967/15, 30/5/1967.

⁶² AYM, E.1999/47, K.1999/46, 28/12/1999.

ve ceza usul kanunlarında zaman zaman kanun yolları için dava kavramının kullanıldığını belirtmiştir. Mahkeme'ye göre temyiz, kural olarak bir yargı yeri kararında yanılma ya da aykırılık bulunduğu ileri sürülmesi nedeniyle taraflar arasında karar veya hükmün usul ve yasaya uygun olup olmadığı şeklinde ortaya çıkan yeni bir uyuşmazlığın bir yargı yerine götürülmesidir. Temyiz yolu ile söz konusu yeni uyuşmazlığın çözülmesi amacı güdüldüğünden dolayı ortada temyiz muhakemesinden ibaret bir yargılama çalışması vardır. Bu nedenle temyiz incelemesinde çözülmesi gereken bir temyiz davası bulunmaktadır. Ayrıca temyiz yolunda kurulan yeni ilişkiyle asıl davada kurulmuş olan ilişki konu yönünden beraberlik göstermekte; bu nedenle Yargıtayca verilecek olan karar hem yeni uyuşmazlığı çözecek hem asıl davanın esasını etkileyecektir.⁶³ Danıştaydan gelen bir başvuruda ise AYM detaylı bir açıklama yapmadan Danıştayın yapmış olduğu temyiz incelemesinin de itiraz yolu kapsamında dava olarak değerlendirildiğini belirtmiştir.⁶⁴ İstinaf kanun yolunun dava niteliğinde kabul edilip edilmediğine ilişkin özel bir tartışmanın yapıldığı herhangi bir karara rastlayamasak da AYM bölge adliye⁶⁵ ve bölge idare⁶⁶ mahkemelerinden gelen itiraz başvurularını kabul etmektedir. Bu nedenle AYM'nin istinaf incelemesini de somut norm denetimi bağlamında dava kavramının içinde gördüğünü söyleyebiliriz.

Ceza muhakemesindeki tali ceza davaları da norm denetiminde dava olarak kabul edilmektedir. Tali ceza davaları, asıl ceza davası devam ederken veya hüküm kesinleştikten sonra asıl davaya bağlı olarak ortaya çıkan sorunların giderilmesini sağlayan davalardır.⁶⁷ AYM hakimnin görevini yapmaktan çekinme kararı alması üzerinde ortaya çıkan hadise davası olarak adlandırılan tali ceza davalarını Anayasa'nın 152. maddesi kapsamında bir dava olarak kabul etmiştir.⁶⁸ AYM, ilkesel olarak mahkumiyet hükmünün infazı sırasında infazla ilgili ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü için mahkemeye başvurulması halinde (ceza muhakemesi bağlamında infaz davası niteliğindeki tali ceza davalarını) ilgili mahkemenin önünde bakılmakta olan bir davanın varlığını kabul etmektedir.⁶⁹ Yine

⁶³ AYM, E.1971/17, K.1971/58, 15/6/1971.

⁶⁴ AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987.

⁶⁵ Örnek kararlar için bkz. AYM, E.2017/49, K.2017/113, 14/6/2017; AYM, E.2021/48, K.2022/7, 26/1/2022; AYM, E.2025/96, K.2025/150, 10/7/2025.

⁶⁶ Örnek kararlar için bkz. AYM, E.2008/110, K.2010/55, 1/4/2010; AYM, E.2017/137, K.2017/161, 29/11/2017; AYM, E.2024/71, K.2024/147, 23/7/2024.

⁶⁷ Tali ceza davaları için bkz. Ziya Koç, *Ceza Muhakemesinde Katılan* (2. bs On İki Levha Yayıncılık 2022) 135 vd.

⁶⁸ AYM, E.1983/4, K.1983/6, 28/4/1983; AYM, E.1983/5, K.1983/7, 29/4/1983; AYM, E.1984/17, K.1984/12, 11/12/1984.

⁶⁹ AYM, E.1974/36, K.1974/35, 24/9/1974; AYM, E.1975/52, K.1975/74, 3/4/1975; AYM, E.1975/81, K.1975/90, 17/4/1975; AYM, E.1975/95, K.1975/110, 29/4/1975; AYM, E.1975/151, K.1975/177, 8/7/1975; AYM, E.1975/197, K.1975/213, 9/12/1975; AYM, E.1978/53, K.1978/45, 29/6/1978; AYM, E.1978/55, K.1978/46, 29/6/1978; AYM, E.1978/57, K.1978/48, 24/10/1978; AYM, E.1978/71,

mahkumiyet hükmü sonucunda yasaklanmış (memnu) hakların iadesi istemlerini de dava olarak kabul etmektedir.⁷⁰

AYM, Sayıştayın sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevini de itiraz yolu kapsamında dava olarak kabul etmektedir. Mahkeme'ye göre Sayıştayın yargılama dairesinin hesap yargılamasında sorumluların hesap ve işlemlerinin kanuna uygunluğunu denetledikten sonra vardığı sonuca göre sorumluların beraatine ya da ortaya çıkan kamu zararının sorumlulardan tazminine karar vermesi nedeniyle Sayıştayın hesap yargılaması olarak baktığı yargısal iş, dava niteliğindedir.⁷¹

Ancak AYM dava kavramını geniş yorumlamasına rağmen mahkemelerin önündeki her türlü işi de dava olarak kabul etmemektedir. Örneğin sorgu hakimliğince verilen tutuklama kararının Asliye Ceza Mahkemesi hakiminin onayına sunulması işlemini dava olarak kabul etmemiştir.⁷² Benzer şekilde istinabe usulünde istinabe olunan hakim in yetkisinin tanığı dinlenmek, tanık sözlerinin geçirildiği tutanağı istinabe eden mahkemeye göndermek ve tanıklar için bazı zorlayıcı önlemler almayla sınırlı olması nedeniyle istinabe olunan hakim in önündeki istinabe işlemleri dava olarak kabul edilmemiştir.⁷³ Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında soruşturma izni verilmesine ilişkin kararlara karşı Danıştay 1. Dairesine ya da bölge idare mahkemelerine yapılacak itirazları inceleme işlemini de bir yargılama faaliyeti olarak kabul etmemiş; bu incelemeleri dava yerine idari bir görev saymıştır.⁷⁴ Dolayısıyla bu işlemleri yapmakta iken yapılan itiraz başvuruları bakılmakta olan bir davanın yokluğu nedeniyle ilk inceleme aşamasında mahkemenin yetkisizliğinden hareketle reddedilmektedir.

Bu başlık altında incelenmesi gereken son husus ise AYM'nin gördüğü işlerin dava niteliğinde olup olmadığıdır. AYM siyasi parti kapatma davalarını⁷⁵ ve Yüce Divan yargılamalarını⁷⁶ birer dava olarak kabul etmekte ve bu davaları

K.1979/5, 16/1/1979; AYM, E.1978/67, K.1979/14, 13/3/1979.

⁷⁰ AYM, E.1977/141, K.1978/5, 26/1/1978.

⁷¹ AYM, E.2014/172, K.2014/170, 13/11/2014.

⁷² AYM, E.1965/7, K.1965/10, 26/2/1965. Bu kararın eleştirisi için bkz. Ülgen (n 1) 187.

⁷³ AYM, E.1983/4, K.1983/6, 28/4/1983; AYM, E.1983/5, K.1983/7, 29/4/1983.

⁷⁴ AYM, E.2006/163, K.2006/121, 27/12/2006. Öğretide Ülgen, Bölge İdare Mahkemelerinin ve Danıştay 1. Dairesi'nin bu tür kararlarına karşı idari yargı yolunun açık olması gerektiğini; aksi takdirde yapılan inceleme teknik olarak dava niteliğinde değilse de uygulanacak normların anayasallık denetimlerinin yapılabilmesi için geniş kapsamda dava olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ülgen (n 1) 186.

⁷⁵ Siyasi parti kapatma davasına bakmakta iken başlatılan itiraz yolu sürecine örnek bir karar için bkz. AYM, E.2010/17, K.2010/112, 8/12/2010.

⁷⁶ AYM, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin bir kararında kendisinin Yüce Divan sıfatıyla çalıştığı yargılamalarda ve siyasi parti kapatma davalarında Anayasa'daki somut norm denetimi kapsamında bir mahkeme olduğunu ifade etmiştir. AYM, E. 1971/41, K. 1971/67, 17/8/1971 ve 19/8/1971. AYM kararında da bahsettiği üzere o dönem yürürlükte bulunan 22/4/1962 tarih ve 44

görmekte iken somut norm denetimi sürecini başlatabileceğini ifade etmektedir. AYM bireysel başvurular⁷⁷ da dahil gördüğü diğer işleri ise bir dava olarak kabul etmemektedir.⁷⁸ AYM yürürlüğün durdurulması konusunda yetkisinin varlığını tartıştığı kararında dolaylı olarak norm denetimi incelemesini dava olarak nitelendirmesine rağmen⁷⁹ kurulduğu ilk yıllardan itibaren norm denetimi esnasında yeni bir somut norm denetimi sürecinin başlatılamayacağını⁸⁰ kabul etmektedir.⁸¹ AYM'nin gördüğü her işin dava niteliğinde olup olmadığını tartışmak çalışmamızın kapsamını aşacağı için kısaca AYM'nin norm denetimi amacına uygun olarak dava kavramını geniş yorumlamasına paralel olarak siyasi partilerin mali denetiminin, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasının incelenmesi, milletvekilliği sıfatının düşürülmesinin incelenmesi, bireysel başvuru incelemeleri, iptal davası ve itiraz yolu incelemelerinin klasik anlamda birer dava olmasa da söz konusu uyuşmazlıkların/hukuki sorunların AYM tarafından kesin olarak karara bağlanması nedeniyle Anayasa'nın 152. maddesi kapsamında dava olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamakla yetinelim.⁸²

Ara sonuç olarak AYM'nin denetim yetkisi kapsamında, her ne kadar kendi gördüğü işleri değerlendirirken oldukça katı ve dar davranmakla birlikte diğer mahkemelerin gördüğü işler bakımından dava kavramını norm denetiminin amacı ve işlevini de göz önünde bulundurarak olumlu yönde norm denetiminin etkiliğini arttıracak şekilde geniş yorumladığını belirtebiliriz.⁸³ Mahkeme önündeki

sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 20. maddesinde bu iki dava aracılığıyla somut norm denetimi sürecinin başlatılabileceği açıkça düzenlenmişti. Günümüzde yürürlükte bulunan AYM Kanunu'nda bu yönde bir hüküm bulunmamaktadır. AYM şu ana kadar Yüce Divan yargılamasından hareketle bir itiraz yolu süreci başlatmamıştır.

⁷⁷ AYM, bireysel başvuru kararlarında bir kanunun anayasaya aykırı olduğunu tespit etse de kendisi bireysel başvuru incelemesinden kaynaklı olarak bir itiraz yolu süreci başlatmamakta; onun yerine dava mahkemesine yapacağı yeniden yargılama esnasında itiraz başvurusunda bulunmasını telkin etmektedir. Örnek bir bireysel başvuru kararı için bkz. *İsmail Yiğit* [GK], B. No: 2021/57086, 31/7/2025, § 58-59.

⁷⁸ AYM'nin bu tutumuna paralel bir görüş için bkz. Hekimoğlu (n 5) 254.

⁷⁹ AYM, E.1993/33, K.1993/40, 21/10/1993.

⁸⁰ Bu yöndeki örnek AYM kararları için bkz. AYM, E.1964/22, K.1964/54, 3/7/1964; AYM, E.1971/41, K.1971/67, 17/8/1971 ve 19/8/1971. AYM'nin benzer yöndeki bir eğilimi için bkz. AYM, E.2002/44, K.2002/90, 8/10/2002.

⁸¹ Norm denetiminin dava niteliğine yönelik bir tartışma için bkz. Ülgen (n 1) 192-194.

⁸² Benzer yönde bir görüş için bkz. A Şeref Hocaoğlu ve İsmet Ocaçioğlu, *Anayasa ve Anayasa Mahkemesi* (Ayyıldız Matbaası 1971) 188. AYM'nin görmekte olduğu işlerin itiraz yolu kapsamında dava niteliğinde olup olmadığının incelendiği bir çalışma için bkz. Leyla Nur Oduncu ve Gizem Güner Yaşar, 'İtiraz Yoluna Başvuran Bir Mahkeme Olarak Anayasa Mahkemesi' (2025) 42 [1] Anayasa Yargısı 405, 427-474.

⁸³ Karamustafaoğlu, AYM'nin somut norm denetiminde aşırı biçimci uygulamasının ve dar yorumlamasının hem hukuk devletinin koruyuculuk ilkesini hem yargı denetiminin önemli bir ayağını güçsüzleştirmek anlamına geleceğini belirtmektedir. Tuncer Karamustafaoğlu, 'İtiraz Yoluna Başvuran Mahkeme ve Bakılmakta Olan Dava' (1974) 31 [1] Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 47, 53. Dava kavramının geniş yorumlanmasının norm denetimini işlevi açısından yerinde

hangi işlemlerin dava olarak kabul edildiğini tespit ettikten sonra şimdi bakılmakta olma kriterine geçebiliriz.

III. DAVANIN BAKILMAKTA OLMASI ŞARTI

Bir dava mahkemesinin itiraz başvurusunda bulunabilmesi için derdest bir davanın yani AYM'ye başvuru anında görmekte olduğu bir davanın olması gerekmektedir. Nitekim Anayasa'nın 152/1 hükmünde ve AYM Kanunu'nun 40/1 hükmünde "*bir davaya bakmakta olan*" formülü benimsenmiştir. Bu nedenle eğer başvuru anında açılmış bir dava bulunmuyorsa veya dava mahkemesi kendi önünde açılmış olan dava hakkında usule veya esasa ilişkin olarak nihai kararını vererek dosyadan elini çekmişse o dava nedeniyle itiraz yolu sürecini işletemeyecektir.

AYM, kuruluşunun ilk yıllarından günümüze kadar bakılmakta olan dava için kararlarında dava mahkemesinin elinde yöntemine/usulüne uygun olarak açılmış ve kendi görevine giren bir davanın bulunması gerektiği vurgusunu yapmaktadır.⁸⁴ AYM'nin bu vurgularda ve uygulamada da görev meselesine gösterdiği özel hassasiyet için bu başlık altında ilk olarak görev sorununu ele alacağız; ardından ikinci alt başlıkta diğer dava şartları ve davanın açılış usullerine ilişkin meselelere değineceğiz.

A. Görev Meselesi

Bir muhakeme kavramı olan görev, bir davanın hangi tür mahkemede görüleceğini ifade etmektedir. Görev kavramı, yargı kolları arasındaki görev ve aynı yargı kolu içerisindeki görev olarak ikiye alt başlığa ayrılmaktadır. Bilindiği üzere ülkemizde yargı ayrılığı sistemi benimsenmiştir. Yargılama usulü açısından görev konusunda ilk olarak somut davada hangi yargı kolunun görevli olduğunun belirlenmesi; ikinci aşamada ise yargı kolu içerisindeki hangi tür mahkemenin davaya bakmaya görevli olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir.⁸⁵ Bir dava şartı/ön koşulu olan görev meselesinde bir mahkemenin önüne getirilen uyuşmazlığa bakabilmesi için temelde şu üç incelemeyi yapması gerekmektedir: uyuşmazlığa ilişkin yargı yolu açık mı, uyuşmazlık için hangi yargı kolu görevli kılınmış ve yargı kolu içinde görev hangi tür mahkemeye verilmiş? Görev meselesi kamu

gören görüşler için bkz. Selin Esen, *İptal Davası ve İtiraz Yolunda Anayasa Mahkemesinin Yaptığı İlk İnceleme* (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları 1996) 81; Öden (n 1) 153;

⁸⁴ Söz konusu vurguya yer veren örnek kararlar için bkz. AYM, E.1970/22, K.1971/20, 18/2/1971; AYM, E.1974/52, K.1975/5, 7/1/1975; AYM, E.1992/32, K.1992/41, 23/6/1992; AYM, E.2002/127, K.2002/72, 17/9/2002; AYM, E.2013/93, K.2013/101, 25/9/2013; AYM, E.2025/251, K.2025/247, 11/12/2025.

⁸⁵ Ulusoy (n 45) 82-84. Kuru ve Aydın, görev kavramının bir davaya aynı yargı kolundaki ilk derece mahkemelerinin hangisinin bakacağını belirttiğini; bir davaya hangi yargı kolunun bakacağı sorununun ise görev değil yargı kolu sorunu olduğunu ifade etmektedir. Kuru ve Aydın (n 38) 89. AYM ise görev kavramını Ulusoy gibi geniş bir şekilde yani bir davaya hem hangi yargı kolunun bakacağı hem de yargı kolu içindeki hangi tür mahkemenin bakacağı sorunu şeklinde yorumlamaktadır.

düzeninden sayılmaktadır. Bu nedenle görev sorununun süre verilerek sonradan tamamlanması mümkün değildir ve görevsizlik iddiası davanın her aşamasında taraflarca ileri sürülebilir veya mahkemece resen dikkate alınabilir. Mahkemeler, önlerinde açılan davada ilk olarak söz konusu davayı görmeye yetkili olup olmadığını araştırarak ve eğer görevli olmadığına karar verirse davayı reddetmek zorunda kalacaktır. Ancak mahkemenin davanın ileri aşamalarında da görevsizlik kararı vermesi mümkündür.⁸⁶

Görev meselesinin, Anayasa’da kanunla düzenleneceğinin öngörülmesi (Anayasa, m. 142/1), yargılama usullerinde kamu düzeninden sayılması ve bireylerin iradeleriyle görev sorununun çözülemeyeceği gerekçeleriyle AYM, dava mahkemesinin somut davada görevli olmasını somut norm denetiminin şartlarından birisi olacak kabul etmektedir.⁸⁷ Bu şartın itiraz başvurusunda gerçekleşip gerçekleşmediği yönündeki bir denetimi kendi salt yetkisi içinde görmektedir. Ancak kendisinin mahkemelerin görev sorununu çözen bir üst merci olmadığını; mahkemelerin bu konuda kendi yargısal denetimlerine tabi olduğunu da vurgulamaktadır. AYM’nin bu noktada yaptığı denetim sadece itiraz başvurusunun bir şartını tespit etmekle sınırlıdır.⁸⁸ Ancak Mahkeme bu vurgusuna rağmen uygulamada görev konusunda oldukça katı ve dar bir yorumda bulunarak kuruluşunun ilk yıllarında günümüze kadar birçok itiraz başvurusunu dava mahkemesinin görevsizliği gerekçesiyle reddetmiştir. Öğretide de Mahkeme’ye bakılmakta olan dava şartına yönelik içtihadı bakımından en çok ve sert eleştiri, Mahkeme’nin görev incelemesi yaparken yetki aşımı yaptığı konusunda olmuştur.⁸⁹

Bir mahkemenin önüne getirilen uyuşmazlığı esastan çözebilmesi için ilk olarak o uyuşmazlık için yargı yolunun kapatılmamış olması gerekmektedir. Sayıştay tarafından verilen ilamlar aleyhine Danıştaya başvuru yapılmasını yasaklayan hükmün anayasaya aykırılığı iddiasıyla Danıştay tarafından yapılan itiraz başvurularında AYM, Danıştayın önündeki olayda Sayıştay ilamının iptali isteğiyle bir iptal davasının açılmış olduğunu; bu nedenle davanın yetki dışı olduğu iddiasıyla yok sayılamayacağı sonucuna varmıştır. Çünkü görev sorununun davanın görülmesine başladıktan sonra dava mahkemesince çözümleneceğini belirtmiştir.

⁸⁶ Servet Kantarcıoğlu, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 115. Maddesi Çerçevesinde Medeni Usul Hukukunda Dava Şartının İncelenmesi* (On İki Levha Yayıncılık 2024) 46-48, 263-266; Atay (n 44) 398; Yenisey ve Nuhoglu (n 42) 282-284.

⁸⁷ Hocaoglu ve Ocakçioğlu da görev meselesini anayasa yargısı usulünde bir dava şartı olarak kabul etmektedir. Hocaoglu ve Ocakçioğlu (n 82) 205. Benzer yönde bkz. Kaya (n 18) 102.

⁸⁸ AYM, E.1976/9, K.1976/10, 2/3/1976; AYM, E.1979/4, K.1979/16, 20/3/1979; AYM, E.1979/18, K.1979/26, 5/6/1979; AYM, E.1989/3, K.1989/5, 26/1/1989; AYM, E.1991/50, K.1991/52, 24/12/1991.

⁸⁹ Söz konusu eleştiriler için 18. dipnottaki atıflara bkz. AYM’nin tutumu lehine bir görüş için bkz. Ali Karagülmez, ‘İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında İlk İnceleme Aşaması’ iç Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen (ed), *Anayasa Yargısı İncelemeleri I* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2006) 208-209.

Danıştayın davaya bakarak görevsizlik kararı vereceği için mevcut durumda itiraz başvurularının bakılmakta olan dava şartını sağladığına hükmetmiştir.⁹⁰ Benzer şekilde tahkim yoluyla çözülmesi gereken bir uyuşmazlık dava konusu edilmiş ve AYM dava mahkemesinin görevsizlik kararı verene kadar somut olayda bakılmakta olan bir davanın bulunduğuna şüphenin olmadığını vurgulamıştır.⁹¹ Mahkeme yakın tarihli kararlarında da Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) ilk derece hukuk kurullarının münhasıran yetkili olduğu bir konuda açılan davada⁹² ve yargı yolunun kapatıldığı bir işlemin iptali davasından⁹³ hareketle yapılan itiraz başvurularında bakılmakta olan dava bakımından herhangi bir sorun görmemiştir. Yine Varlık Vergisi Komisyonu'nun kararlarına karşı yargı yolunun kapatılmış olmasına rağmen bu nitelikteki bir işlem nedeniyle açılan davadan kaynaklı yapılan itiraz başvurusunda da bakılmakta olan dava şartı açısından ret kararı verilmemiştir.⁹⁴ Mahkeme'nin yargı yolunu kapatan normlar aleyhine yapılan başvurulardaki bu içtihadı hem usul kanunlarındaki derdest dava kavramına hem norm denetiminin amacına, işlevine uygun düşmektedir.

Ancak AYM bu tür başvuruları her zaman kabul etmemiş ve bu içtihadının tersi yönünde kararlar da vermiştir. Örneğin askeri hakim subaylar hakkında verilen disiplin cezalarının kesin olduğu yönündeki kuralı da kapsayan bir itiraz başvurusu somut olaydaki kınama kararı cezasının kesin olması ve itiraz konusu edilmeyen bir norm gereği de yargı denetimi dışında bırakılması nedeniyle dava mahkemesinin görevsizliği nedeniyle reddedilmiştir.⁹⁵ Kararları kesin ve yargı denetimi dışında bırakılan Spor Genel Müdürlüğü Tahkim Kurulu'nun bir kararına karşı açılan davadan hareketle yapılan bir itiraz başvurusunda bakılmakta olan dava şartı açısından ilk inceleme aşamasında herhangi bir sorun bulunmazken esas incelemesi aşamasında Tahkim Kurulu kararlarına karşı yargı yolunun kapalı olması nedeniyle dava mahkemesinin yetkisizliğinden ret kararı verilmiştir.⁹⁶ Sınai Mülkiyet Kanunu'nda markanın iptali yetkisi Türk Patent ve Marka Kurumuna (Kurum) verilmiştir. Markanın iptali talebiyle açılan bir davadan hareketle markanın iptali yetkisini Kurum'a veren normların anayasaya aykırı-

⁹⁰ AYM, E.1967/13, K.1969/5, 16/1/1969; AYM, E.1971/24, K.1971/55, 10/6/1971; AYM, E.1972/20, K.1972/55, 17/10/1972. Benzer yöndeki kararlar için bkz. AYM, E.1976/43, K.1977/4, 27/1/1977; AYM, E.1977/82, K.1977/117, 27/9/1977; AYM, E.1977/78, K.1977/118, 27/9/1977.

⁹¹ AYM, E.1972/19, K.1972/47, 5/10/1972. Tahkim yoluyla çözülmesi gereken bir uyuşmazlığın dava konusu edildiği ve AYM'nin görevsizlik kararı verilene kadar dava mahkemesinin önünde bakılmakta olan davanın bulunduğu yönündeki kararı için bkz. AYM, E.1968/57, K.1969/29, 13/5/1969.

⁹² AYM, E.2017/136, K.2018/7, 18/1/2018. Aksi yönde bir karar için bkz. AYM, E.1997/47, K.1997/55, 10/6/1997.

⁹³ AYM, E.2023/27, K.2023/100, 18/5/2023.

⁹⁴ AYM, E.2024/227, K.2024/221, 25/12/2024.

⁹⁵ AYM, E.2002/127, K.2002/72, 17/9/2002.

⁹⁶ AYM, E.2013/87, K.2014/5, 16/1/2014.

lığı iddiasıyla yapılan itiraz başvurusu da dava mahkemesinin görevli olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.⁹⁷

AYM, istikrarlı bir şekilde meslekten çıkarma cezaları dışındaki diğer kararlarına karşı yargı yolunun kapatıldığı dönemin Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) Yargıtay ve Danıştay üyeliği seçimine ilişkin listesinin iptali amacıyla açılan davadan hareketle Yargıtay ve Danıştay üyeliği için yirmi yıllık çalışma süresini arayan kuralın anayasaya aykırılığının ileri sürüldüğü itiraz başvurularını HSYK listesinin yargı denetimi dışında olduğundan dolayı dava mahkemesinin yetkisizliğinden ilk inceleme aşamasında ret kararı vermiştir.⁹⁸

Dava mahkemesinin bir uyumsuzlığa bakabilmesi için görev bakımından aranan diğer bir şart ise uyumsuzluğun dava mahkemesinin yer aldığı yargı kolunun görev alanına girmesi gerekliliğidir. AYM, istisnai olarak başka bir yargı koluna verilen uyumsuzlıkla ilgili yapılan itiraz başvurularını görevsizlik nedeniyle reddetmemektedir. Örneğin Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre kendi hükümlerinden doğan uyumsuzlukların iş mahkemelerinde görüleceğini düzenleyen hüküm, Kanun'un kapsamına giren bir uyumsuzluk nedeniyle Danıştaya açılan davada itiraz konusu edilmiştir. AYM, ilk inceleme aşamasında herhangi bir sorun görmeden başvuruyu esas bakımından incelemiştir.⁹⁹ Başka bir başvuruda da idari yargının görev alanına giren bir konuda ticaret mahkemesinin yaptığı itiraz başvurusu bakımından da bir üyenin görev konusundaki karşı oyuna rağmen esas incelemesine geçilmiştir.¹⁰⁰

Ancak AYM bu istisnai kararlarının aksine dava mahkemesinin ait olduğu yargı kolundan farklı yargı kolunun görevine giren bir dava nedeniyle yapılan itiraz başvurularını dava mahkemesinin görevsizliği nedeniyle reddetmektedir.¹⁰¹ Mahkeme bu kararlarının çoğunda yüzeysel bir inceleme ile yetinmemekte; davanın taraflarının durumuna; davaya konu olayların, işlemlerin ve evrakların hukuki nitelendirmesini yaparak veya diğer üst mahkemelerin içtihatlarına giderek da-

⁹⁷ AYM, E.2024/155, K.2024/153, 5/9/2024.

⁹⁸ AYM, E.2014/2, K.2014/21, 11/2/2014; AYM, E.2014/11, K.2014/24, 11/2/2014; AYM, E.2014/12, K.2014/25, 11/2/2014; AYM, E.2014/15, K.2014/27, 11/2/2014; AYM, E.2014/23, K.2014/31, 18/2/2014; AYM, E.2014/29, K.2014/34, 18/2/2014; AYM, E.2014/30, K.2014/35, 18/2/2014; AYM, E.2014/54, K.2014/53, 13/3/2014.

⁹⁹ AYM, E.2010/65, K.2011/169, 22/12/2011.

¹⁰⁰ AYM, E.2007/4, K.2007/81, 18/10/2007.

¹⁰¹ AYM, E.1969/53, K.1969/46, 30/9/1969; AYM, E.1972/30, K.1972/31, 8/6/1972; AYM, E.1989/3, K.1989/5, 26/1/1989; AYM, E.1991/50, K.1991/52, 24/12/1991; AYM, E.1997/66, K.1997/72, 16/12/1997; AYM, E.2002/120, K.2002/64, 15/7/2002; AYM, E.2002/155, K.2002/99, 5/11/2002; AYM, E.2003/46, K.2003/46, 4/6/2003; AYM, E.2003/76, K.2003/80, 11/9/2003; AYM, E.2003/90, K.2003/93, 31/10/2003; AYM, E.2004/37, K.2004/62, 26/5/2004; AYM, E.2005/11, K.2005/9, 10/2/2005; AYM, E.2007/35, K.2007/36, 5/4/2007; AYM, E.2004/93, K.2008/73, 6/3/2008; AYM, E.2021/126, K.2021/100, 30/12/2021; Uygulanacak kural şartı nedeniyle ret kararı verilen ancak ilk inceleme aşamasında dava mahkemesinin somut davada görevli olmadığına da vurgulandığı kararlar için bkz. AYM, E.1970/62, K.1971/2, 7/1/1971; AYM, E.2006/149, K.2008/177, 27/11/2008;

vanın hangi yargı kolunun kapsamına girdiğini tespit etmektedir.¹⁰² Bu yaklaşıma paralel olarak AYM, somut davanın aynı yargı kolu içinde yer almakla birlikte farklı tür bir mahkemenin görev alanına girdiğini tespit ederse başvuruyu yine reddetmektedir.¹⁰³ Mahkeme, doğrudan görevi belli eden normların itiraz konusu edildiği başvuruları da itiraz konusu normun somut davada farklı bir yargı kolunu görevli kıldığı gerekçesiyle reddetmektedir.¹⁰⁴

AYM, bazı kararlarında somut uyuşmazlığı çözmeye hangi yargı kolunun veya hangi tür mahkemelerin görevli olduğu konusunu araştırmadan sadece uyuşmazlığın dava mahkemesinin görevleri arasında yer alıp almadığıyla sınırlı bir inceleme de yapabilmektedir. Örneğin bir kararında itiraz konusu normlardan sadece dava mahkemesinin görevine giren suçlara ilişkin hükümlerin incelenmesine karar vermiştir.¹⁰⁵ Bir asliye ceza mahkemesinin itiraz başvurusu kabahatlere ilişkin bir davaya bakma görevinin bulunmadığı¹⁰⁶ ve sulh ceza mahkemesinin başvurusu da mahkemenin idari para cezalarına ilişkin davalara bakamayacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.¹⁰⁷ AYM, kuruluşunun ilk yıllarında verdiği bir kararında dava konusu fiilin itiraz konusu normun dışında kalsa dahi dava mahkemesinin bu norma dayanarak görevsizlik kararı vereceğini belirterek itiraz başvurusunda bakılmakta olan dava açısından bir sorun görmemişti.¹⁰⁸

AYM'nin göreve ilişkin içtihatlarında, dava kavramı içtihadının tam tersi yönde oldukça dar ve katı bir yorumu ve yetkisinin sınırlarını zorlayacak şekilde detaylı bir inceleme yöntemini benimsediğini görmekteyiz. Dava kavramının

¹⁰² AYM, E.1976/9, K.1976/10, 2/3/1976; AYM, E.1979/4, K.1979/16, 20/3/1979; AYM, E.1979/18, K.1979/26, 5/6/1979; AYM, E.1979/33, K.1979/42, 23/10/1979; AYM, E.2004/39, K.2004/66, 9/6/2004; AYM, E.2004/42, K.2004/67, 9/6/2004; AYM, E.2006/13, K.2006/18, 9/2/2006; AYM, E.2013/132, K.2013/135, 28/11/2013; AYM, E.2013/93, K.2013/101, 25/9/2013; AYM, E.2019/29, K.2019/10, 14/3/2019; AYM, E.2020/78, K.2020/59, 22/10/2020; AYM, E.2025/213, K.2025/193, 8/10/2025.

¹⁰³ Ağır ceza mahkemelerinden gelen itiraz başvurularının somut davada devlet güvenlik mahkemesinin görevli olduğu gerekçesiyle ret kararının verildiği kararlar: AYM, E.2001/51, K.2001/27, 13/2/2001; AYME.2001/110, K.2001/43, 27/2/2001. Davada asliye ceza mahkemesinin görevli olduğu gerekçesiyle sulh ceza mahkemesinin itiraz başvurusunun reddedildiği karar: AYM, E.2001/262, K.2001/80, 1/5/2001. Dolaylı olarak ağır ceza mahkemesinin görevli olduğu gerekçesiyle asliye ceza mahkemesinin başvurusunun reddedildiği karar: AYM, E.2014/93, K.2014/88, 14/5/2014.

¹⁰⁴ AYM, E.2011/124, K.2011/160, 8/12/2011; AYM, E.2012/118, K.2012/170, 8/11/2012; AYM, E.2013/59, K.2013/68, 28/5/2013; AYM, E.2013/81, K.2013/94, 5/9/2013; AYM, E.2014/49, K.2014/50, 13/3/2014; AYM, E.2015/51, K.2015/57, 17/6/2015; AYM, E.2015/77, K.2015/73, 3/9/2015.

¹⁰⁵ AYM, E.1969/5, K.1969/11, 11/2/1969.

¹⁰⁶ AYM, E.1980/56, K.1980/49, 25/9/1980.

¹⁰⁷ AYM, E.1997/46, K.1997/54, 10/6/1997.

¹⁰⁸ AYM, E.1964/50, K.1965/14, 10/3/1965. Bir itiraz başvurusu da dava mahkemesinin yetkisizliği nedeniyle reddedilmiş ancak kararın sadece hüküm kısmı Kararlar Bilgi Bankası'nda yer almaktadır. Karar Bilgi Formu'nda sonuç gerekçesi olarak görevli mahkeme kriteri gösterilmiştir. AYM, E.2010/44, K.2010/67, 13/5/2010.

yorumlanmasında usul kanunlarının ilerisinde genişletici bir yorum benimsenmişken görev konusunda usul kanunlarının dahi gerisinde kalınmıştır. Azınlıkta kalan AYM kararlarında ve çeşitli karşı oy gerekçelerinde¹⁰⁹ de vurgulandığı üzere dava dilekçesinin ilgili yerlere teslimiyle teknik olarak dava açılmış sayılmaktadır. Dava mahkemesi görevsizlik kararı verene kadar ortada bakılmakta olan bir dava bulunmaktadır. Ancak AYM, somut davanın esasına girme pahasına dava mahkemesinin veya istinaf-temyiz mercilerinin yerine geçerek somut uyuşmazlığın nitelendirmesini yaparak görevsizlik kararı vermektedir. Ancak dava mahkemesinin kendisi görevsizlik kararı verene kadar ortada bakılmakta olan bir dava bulunmaktadır. AYM bu yaklaşımıyla şart bakımından usul kanunlarına göre dahi bakılmakta olan bir dava olmasına rağmen başvuruları reddetmekte, norm denetiminin işlevini zayıflatma ve yetkisinin sınırlarını zorlamaktadır.¹¹⁰ Bu içtihatla aynı zamanda yaklaşık otuz yıldır neredeyse her uygulanacak kural tanımında kullandığı olumsuz yönde uygulanacak kuralın kapsamını da oldukça daraltmaktadır. Çünkü dava mahkemesi, kendi önünde açılmış bir davayı görevsizlik kararıyla sona erdirebilmek için görevi belirleyen kanuna dayanarak davayı reddedecek; diğer bir deyişle göreve ilişkin normu somut davada olumsuz yönde uygulayacaktır.¹¹¹ Dolayısıyla itiraz yolu usulüne ve şartlarına uygun bir şekilde AYM'nin önüne getirilen bir anayasaya aykırılık iddiası AYM'nin katı tutumu nedeniyle esastan incelenememektedir. Eğer itiraz konusu edilen norm göreve ilişkin olmayıp davanın esasına ilişkin bir norm ise bu sefer yine bakılmakta olan dava şartının varlığı kabul edilip uygulanacak kural sorunu incelemesinde görev sorunu halledilmediği için davanın mevcut aşamasında esasa ilişkin normun davada uygulanıp uygulanmayacağına belirli olmadığı¹¹² gerekçesiyle uygulanacak kural şartından hareketle ret kararının verilmesi daha yerinde bir uygulama olacaktır.

Peki somut dava görülmeye başlandıktan sonra taraflardan birisi görev itirazında bulunmuş ancak dava mahkemesi bu sorunu görüşmeden itiraz başvurusunda bulunmuşsa ne olacak? AYM, konuya ilişkin ilk kararında dava mahkemesinin görev sorununu itiraz başvurusundan önce çözümlenmesini zorunlu tutan bir durum olmadığı için görevsizlik kararı verilene kadar ortada bakılmakta

¹⁰⁹ Örnek karşı oy gerekçeleri için bkz. AYM, E.1969/53, K.1969/46, 30/9/1969, Fazıl Uluocak ve İhsan Ecemiş'in Karşı Oy Yazıları; AYM, E.1997/66, K.1997/72, 16/12/1997, Yekta Güngör Özden, Yalçın Acargün ve Selçuk Tüzün Karşı Oy Yazıları; AYM, E.2007/35, K.2007/36, 5/4/2007, Şevket Apalak Azlık Oyu; AYM, E.2004/93, K.2008/73, 6/3/2008, Fulya Kantarcıoğlu, A. Necmi Özler, Şevket Apalak ve Zehra Ayla Perktas'ın Karşı Oy Gerekçeleri.

¹¹⁰ Benzer yönde bkz. Esen (n 83) 85.

¹¹¹ Benzer yönde bir görüş için bkz. Öden (n 1) 166.

¹¹² AYM, itiraz yoluna başvurulduğu anda somut davanın bulunduğu aşama itibarıyla belirli işlemlerin yapılmadan davanın ileri safhalarına ilişkin normlar için yapılan başvuruları somut davanın mevcut aşaması itibarıyla itiraz konusu normların uygulanma imkanlarının bulunmaması nedeniyle reddetmektedir. Örnek kararlar için bkz. AYM, E.2023/86, K.2023/92, 18/5/2023, § 6-7; AYM, E.2023/73, K.2023/166, 28/9/2023, § 9; AYM, E.2023/164, K.2023/185, 8/11/2023, § 7; AYM, E.2026/6, K.2026/7, 15/1/2026, § 4.

olan bir davanın var olduğuna hükmetmiştir.¹¹³ Ancak sonraki başvurularda bu içtihadından dönmüş ve somut norm denetimi başvurusu öncesinde taraflarından birisi görev itirazında bulunmuşsa bu itiraz karara bağlanmadan başvuru yapıldığı gerekçesiyle geriye çevirme/ret kararları vermiştir.¹¹⁴ Görevsizlik meselesinin kamu düzeninden olması, bu sorunun ileri bir inceleme yapmadan başvuru evrakları üzerinden tespit edilebilmesi ve dava mahkemesinin ilk olarak karara bağlayıp kendini görevli görmesi halinde itiraz başvurusunda bulunabilme imkanının mevcut olması nedeniyle AYM'nin bu içtihadının makul karşılanması gerektiği savunulabilir.¹¹⁵

Dava mahkemesi, itiraz başvurusundan önce somut davada görevsizlik kararı vermiş ise AYM, görevsizlik kararıyla birlikte davanın sona ermesi nedeniyle başvuruyu reddetmektedir. Dava mahkemesinin o davadan kaynaklı olarak itiraz başvurusunda bulunabilmesi için görevsizlik kararını usulüne uygun olarak kaldırması gerekmektedir.¹¹⁶ Görevsizlik kararı veren dava mahkemesi, itiraz merciince verilen görevsizlik kararının kaldırılması kararıyla birlikte tekrardan somut davaya bakar hale gelmektedir. Bunun üzerine dava mahkemesi itiraz başvurusunda bulunabilmektedir.¹¹⁷

B. Davanın Yöntemine Uygun Olarak Açılmış Olması

Daha önce de bahsettiğimiz üzere AYM'nin bakılmakta olan dava şartında yaptığı standart vurgulardan diğeri ise dava mahkemesinin elindeki davanın yöntemine uygun olarak açılmış olmasıdır. Her usul kanununda kendi yapısına göre çeşitli dava şartları ve dava açma usulleri bulunmaktadır. Yani dilekçenin veya iddianamenin nasıl hazırlanacağı ve içeriğinde nelerin olması gerektiğinden mahkemeye, davanın taraflarına ve konusuna ilişkin çeşitli şartlar öngörülmektedir. Bunlara ilişkin bazı eksiklikler niteliğine göre dilekçenin reddedilmesine, davanın usulden reddedilmesine veya davanın türüne göre çeşitli kararlar verilmesine neden olabilmektedir.¹¹⁸ Bu dava şartları ve usulüne ilişkin unsurlara tek tek değinmek ve davanın akıbetine etkisini tartışmak çalışmamızın kapsamını

¹¹³ AYM, E.1967/14, K.1967/36, 14/11/1967.

¹¹⁴ AYM, E.1979/34, K.1979/37, 2/10/1979; AYM, E.2016/45, K.2016/41, 26/5/2016, § 7-8; AYM, E.2024/178, K.2024/171, 17/10/2024, § 3-5.

¹¹⁵ Benzer yönde bir görüş için bkz. Kıratlı (n 6) 65.

¹¹⁶ AYM, E.1972/31, K.1972/33, 22/6/1972. Benzer yönde bir karar için bkz. AYM, E.1986/21, K.1986/20, 29/7/1986.

¹¹⁷ AYM, E.1970/31, K.1971/21, 18/2/1971; Ülgen (n 1) 197.

¹¹⁸ Hukuk muhakemesinde ön inceleme sonucunda alınabilecek kararlar için bkz. Pekcanitez, Atalay ve Özkes (n 38) 294-295; Kantarcıoğlu (n 86) 239 vd. İdari yargıda ilk inceleme aşamasındaki eksikliklerin yaptırım ve sonuçları için bkz. Ulusoy (n 45) 154-157. Ceza muhakemesi koşulları ve davanın akıbetine etkileri için bkz. Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (25. bs Seçkin Yayıncılık 2025) 177 vd.; Yenisey ve Nuhoglu (n 42) 641 vd.

aşmaktadır. Burada bakılmakta olan dava şartının denetimi bağlamında ilkesel olarak şu değerlendirmeyi yapmakla yetineceğiz: Görevi soyut bir norm olan kanun, CBK ve KHK hükümlerinin yine soyut bir norm olan anayasaya uygunluğunu denetlemek olan AYM'nin somut davanın yöntemine uygun olarak açılıp açılmadığını detaylı bir şekilde incelemesi hem görevinin sınırlarını aşmasına hem de ciddi bir iş yüküne¹¹⁹ neden olacaktır. Her usul kanunu için teknik hukuk bilgisi gerektiren bir konuda üyelerinin çoğunluğunun hukukçu olmasının zorunlu olmadığı¹²⁰ bir mahkemenin detaylı bir inceleme yapması çeşitli sorunlara ve tartışmalara neden olacaktır. AYM'nin bu konudaki katı bir yaklaşımı dava mahkemesinin ve onun istinaf ve temyiz mercilerinin yetki alanına müdahale niteliği taşıması ihtimal dahilinde olacaktır. AYM'nin her itiraz başvurusunda somut davanın usulüne uygun bir şekilde açıldığının incelemesi ciddi bir iş yüküne neden olacak ve uygulanacak kural şartının varlığını da göz önünde bulundurduğumuzda incelemede odağın itiraz konusu normun anayasaya uygunluğundan norm denetimine etkisi sınırlı olan¹²¹ somut davanın özelliklerine kayacaktır. Bu nedenle dava mahkemesinin davayı görmesine engel olacak açık usul veya şart eksiklikleri dışında AYM'nin somut davanın usul ve şart eksikliklerine müdahale etmemesi itiraz yolunun amacına daha uygun düşecektir.¹²² Şimdi aşağıda AYM'nin somut norm denetiminde dava şartları/unsurlarından veya dava açma usullerinden tartıştığı hususlara değineceğiz.

Dava şartı/dava açma usulü denilince görevden sonra akla gelen ikinci husus yetki meselesi olmaktadır. Yetki kavramı, aynı yargı kolu içerisinde yer alan aynı tür mahkemelerden hangisinin somut uyuşmazlığa bakacağını ifade etmektedir. Aynı nitelikteki mahkemeler arasındaki coğrafi esasa dayanan iş bölümünü ifade etmektedir.¹²³ Yetki, idari yargıda kamu düzeninden sayıldığı için hem dava mahkemesince resen incelenebilir hem davanın taraflarınca her zaman ileri sürülebilir.¹²⁴ Hukuk davalarında kesin yetki söz konusu ise bu husus davanın her aşamasında ileri sürülebilir ve bu durumda dava mahkemesi yetkisizlik kararı vererek davadan elini çekmelidir.¹²⁵ Kesin yetki kuralının mevcut olmadığı du-

¹¹⁹ Ülgen (n 1) 202.

¹²⁰ Kemal Gözler, 'Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu-1' <https://www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm> Erişim tarihi 2/4/2026.

¹²¹ Somut norm denetiminin objektif niteliği için aşağıdaki IV-A. Bakılmakta Olan Dava Şartının Arandığı An başlığına bkz.

¹²² Kaldı ki dava mahkemesi, somut davayı usulden reddine karar verene kadar teknik olarak ortada bir dava mevcuttur. Benzer şekilde Bilgin de bir davanın açılmamış sayılma ve düşme kararına kadar derdest dava niteliğini koruduğunu belirtmektedir. Bilgin (n 18) 355. Ülgen ise somut davanın usulüne uygun olarak açılıp açılmadığı denetiminin, tamamen norm denetimi kapsamından çıkarılması gerektiğini savunmakta ve AYM'nin ancak açıkça dayanaktan yoksunluk durumunda görev, yetki ve usule ilişkin bir inceleme yapması gerektiğini önermektedir. Ülgen (n 1) 223.

¹²³ Ulusoy (n 45) 91-93; Kuru ve Aydın (n 38) 44.

¹²⁴ Ulusoy (n 45) 91.

¹²⁵ Kantarcıoğlu (n 86) 266-267.

rumlarda ise dava mahkemesi resen yetki incelemesi yapamaz ve taraflarca yetki itirazı sadece cevap dilekçesinde ileri sürülebilir. Kesin olmayan yetki, kamu düzeninden değildir.¹²⁶ AYM de sürekli bir şekilde olmamakla birlikte somut davanın, yetkili bir mahkemede açılmış olması gerekliliğini vurgulamaktadır.¹²⁷ AYM, dava mahkemesinin somut davada yetkili olup olmadığını tartıştığı ilk kararında somut olaydaki Danıştay Daireleri arasındaki yetki sorununu kendisi çözmeye kalkmamış; bunun yerine norm denetiminin işlevine uygun olarak Danıştay önünde açılmış ve kurulca görüşülmesine başlanmış bir davanın yetki sorunu nedeniyle yok sayılamayacağını ve yetki sorununun davanın bakılmasına başlandıktan sonra karara bağlanacağını belirterek başvuruda bakılmakta olan bir davanın bulunduğunu belirtmiştir.¹²⁸ Ancak AYM bu karardan bir sene sonra verdiği başka bir kararında ise ilk olarak somut davadaki taraflar arasındaki dava mahkemesinin yetkisi konusundaki uyuşmazlığa eğilmiştir. AYM, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun, İş Mahkemeleri Kanunu'nun ve Sosyal Sigortalar Kanunu'nun yetkiye ilişkin hükümlerini tartışmış ve ilgili hükmün nasıl yorumlanması gerektiğini belirterek dava mahkemesinin somut davada yetkili olmadığı gerekçesiyle ret kararı vermiştir.¹²⁹ Yetki meselesinin kamu düzeninden olduğu idari yargıdan gelen bir itiraz başvurusunda ise somut olayda kesin yetkiyi düzenleyen iki hükmün çatışması nedeniyle AYM kendi kanaatine göre davacının niteliği ve davanın konusunu göz önünde tutarak bir değerlendirme yapmış ve dava mahkemesinin yetkili olduğu sonucuna varmıştır.¹³⁰ AYM'nin yetki meselesinde K. 1976/28 sayılı kararındaki içtihadının AYM'nin denetim yetkisi tartışmaları ve norm denetiminin işlevi açısından daha elverişli bir yorum olduğunu düşünmekteyiz.¹³¹ İdari yargıda ve HMK'deki kesin yetkide olduğu gibi yetki meselesinin kamu düzeninden olduğu hallerde ise görev meselesindeki tespitemiz burada da geçerlidir.

AYM kararlarında usulüne göre açılmış dava incelemesinde süre meselesi de tartışılmıştır. AYM konuya ilişkin ilk kararlarında sürenin kamu düzeninden

¹²⁶ Kuru ve Aydın (n 38) 75. Ceza muhakemesinde de benzer yaklaşım mevcuttur. Yenisey ve Nuhoğlu (n 42) 761-762.

¹²⁷ Yetki hususuna vurgu yapan örnek kararlar için bkz. AYM, E.1987/13, K.1987/16, 1/7/1987; AYM, E.1988/47, K.1988/45, 29/11/1988; AYM, E.1989/2, K.1989/6, 7/2/1989; AYM, E.1990/37, K.1990/32, 11/12/1990; AYM, E.1991/60, K.1992/16, 3/3/1992; AYM, E.1997/66, K.1997/72, 16/12/1997; AYM, E.2016/202, K.2016/193, 28/12/2016; AYM, E.2020/78, K.2020/59, 22/10/2020.

¹²⁸ AYM, E.1976/1, K.1976/28, 25/5/1976.

¹²⁹ AYM, E.1978/48, K.1978/40, 13/6/1978.

¹³⁰ AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987. Bir itiraz başvurusu da dava mahkemesinin yetkisizliği nedeniyle reddedilmiş ancak kararın Kararlar Bilgi Bankası'nda sadece hüküm kısmı yer almaktadır. Karar Bilgi Formu'nda sonuç gerekçesi olarak yetki kriteri gösterilmiştir. AYM, E.2001/188, K.2001/61, 27/3/2001.

¹³¹ Hocaoglu ve Ocakçioğlu da AYM'nin yetki meselesini incelemesine gerek olmadığını savunmaktadır. Hocaoglu ve Ocakçioğlu (n 82) 209.

olduğu idari yargıya¹³² ilişkin bir davadan kaynaklı itiraz başvurusunda bazı üyeler dava mahkemesi olan Danıştayın süre aşımının tespiti için bir karar vermemiş olmasının eksiklik sayılarak işin esas incelemesine geçilmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerse de çoğunluk Danıştaydan hak düşürücü sürenin geçip geçmediği konusunda karar vermesini istemenin AYM'nin görevini aşacağını ve Danıştay kararının hukuka uygunluğunu denetlemek anlamına geleceğini belirterek esas incelemesine geçilmesine karar vermiştir.¹³³ AYM, 1982 Anayasası döneminde bu yaklaşımını terk ederek süre konusunda daha katı bir yaklaşım benimsemiştir. Bir kararında temyiz dilekçesi tebliğ tarihini, cevap dilekçesinin hakim havale tarihini ve temyiz edilen kararın verildiği tarih üzerinden temyiz başvurusunun süresi içinde yapıp yapılmadığını incelemiştir.¹³⁴ Diğer kararlarında ise idari para cezasına on beş gün geçtikten sonra itiraz edildiği¹³⁵ ve uluslararası koruma başvurusuna yönelik idarenin ret kararına karşı on beş gün geçtikten sonra dava açıldığı¹³⁶ gerekçesiyle dava mahkemelerinin elinde usulüne uygun olarak açılmış bir davanın varlığından bahsedilemeyeceğine karar vermiştir.¹³⁷ AYM son kararında idari yargıda dava açma süresinin hak düşürücü niteliğine, kamu düzeninden olmasına ve dava mahkemesinin her aşamada bu durumu resen dikkate alması gerekliliğine de vurgu yapmıştır. Bir kararında ise somut davaya konu suç için öngörülen üç yıllık olağanüstü zamanaşımı süresinin geçtiğini belirterek kamu davasının zamanaşımına uğradığına karar vermiştir.¹³⁸

Bu bağlamda AYM kararlarında memurların görevleri esnasında işledikleri suçlardan yargılanabilmesi için alınması gereken muhakeme izninin eksikliği de tartışma konusu olmuştur. AYM bu konuda verdiği son kararına kadar istikrarlı bir şekilde teknik dava kavramına uygun ve norm denetimi lehine kovuşturma izni alınmadan açılan davalarda davanın yanlış açılmış olmasının onun yok olduğu anlamına gelmediğini; dava mahkemesince aksi yönde bir karar verilene kadar işin niteliğinin dava olarak kabul edileceğini belirterek itiraz başvurusunda

¹³² Atay (n 44) 404-405; Candan (n 47) 830.

¹³³ AYM, E.1969/31, K.1971/3, 12/1/1971; AYM, E.1969/40, K.1971/4, 12/1/1971.

¹³⁴ AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987.

¹³⁵ AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987.

¹³⁶ AYM, E.2016/38, K.2016/34, 5/5/2016, § 4.

¹³⁷ Aslında buradaki iki olayda da dava mahkemelerinin önünde -karar metninde AYM'nin de belirttiği gibi- teknik olarak açılmış bir dava bulunmaktadır. Nitekim AYM bu durum nedeniyle olsa gerek itiraz başvurularında uygulanacak kural şartının gerçekleşmediğini belirtmiş; ancak Karar Bilgi Formu'nda sonucun gerekçesi olarak görülmekte olan dava olarak işaretlenmiştir. Görev meselesinde davanın esasına ilişkin normların itiraz konusu edilmesi halindeki önerimiz (bakılmakta olan davanın varlığı kabul edilmeli ama görev meselesinin karara bağlanmadan davanın esasına ilişkin normların uygulanacak kural olup olmadığının belli olmaması nedeniyle uygulanacak kural şartından dolayı ret karar verilmesi), süre bakımından da uygulanırsa bu tür çelişkilerin önüne geçilebilecektir.

¹³⁸ Mahkeme bu kararında ret gerekçesini uygulanacak kural şartına dayandırmıştır. AYM, E.2008/49, K.2008/115, 5/6/2008.

bakılmakta olan bir davanın bulunduğuna karar vermiştir.¹³⁹ Hatta bir kararında daha ileri bir vurgu yaparak usul eksikliğinin davanın yok sayılmasını gerektirmeyeceğinin kuşkusuz olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁰ Konuya ilişkin son kararında ise Mahkeme geçmiş kararlarındaki içtihadından neden döndüğü yönünde bir açıklama yapmadan muhakeme izni yokluğunun ceza muhakemesi açısından davanın görülmesine engel teşkil ettiği gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir.¹⁴¹

AYM, Cumhuriyet savcılığınca bir iddianame hazırlanmadan sadece yetkili idari makamın memur hakkında verdiği yargılama izin belgesinin dava mahkemesine havale edilmesiyle görülen davalarda bir iddianameye dayanılarak kamu davası açılmadığı için itiraz başvurularını usulüne uygun biçimde açılmış bir davanın yokluğundan reddetmiştir.¹⁴² Bir kararında da davayı açan görevlinin savcı niteliği yoksa ortada geçerli bir şekilde iddianame düzenlenerek açılmış bir davanın varlığından söz edilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁴³ Ancak sanığın adreslerinde bulunamaması nedeniyle sorguya çekilememesini, iddianamenin sanığa tebliğ edilememesini ve muvakkat tatil kararı verilmiş olmasının davanın yok sayılmasına neden olmayacağını belirterek dava şartı bakımından bir sorun görmemiştir.¹⁴⁴

Bakılmakta olan dava şartı bağlamında özellikle idari davalarda davacının dava açma yetkisi de tartışılmıştır. Davalı Bakanlığın somut davadaki davacı olan öğretim kurumunun tüzel kişiliği olmadığı için dava ehliyetinin bulunmadığı iddiasını inceleyen AYM, Danıştay Kanunu'na göre Danıştayda açılan, davacı ve davalının ileri sürdüğü iddialar ve işin esası hakkında kanun sözcüsünün görüşünün alınarak görüşülmeye başlanan bir davanın hiç açılmamış sayılmasının veya yok olduğunun kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Dava ehliyetine ilişkin iddialar davanın görülmesine başladıktan sonra incelenecek hususlardır.¹⁴⁵ AYM,

¹³⁹ AYM, E.1965/18, K.1965/53, 11/10/1965; AYM, E.1967/14, K.1967/36, 14/11/1967; AYM, E.1967/16, K.1967/37, 14/11/1967; AYM, E.1968/14, K.1968/35, 26/9/1968. Aksi yönde bir görüş için bkz. Kıratlı (n 6) 91. AYM, benzer şekilde somut olaydaki suçun sıkıyönetim bölgesinde işlenmiş olduğu ve suçun konusunun ilgili kanun kapsamında yer alması nedeniyle dava açılmadan önce Cumhuriyet savcısının hazırlık soruşturması evrağını sıkıyönetim komutanına göndermemesini bir usul eksikliği olarak saymış; ancak bu usul eksikliğinin davanın yok sayılmasını gerektirmediği ve dava mahkemesince aksi yönde bir karar alınana kadar bakılmakta olan bir davanın mevcut olduğuna karar vermiştir. AYM, E.1972/18, K.1972/24, 16/5/1972.

¹⁴⁰ AYM, E.1974/2, K.1974/25, 11/6/1974.

¹⁴¹ AYM, E.1975/13, K.1975/20, 17/2/1975. Armağan, benzer şekilde takibi şikayete bağlı suçlarda da şikayet olmadan bir dava açılmışsa bu dava aracılığıyla itiraz yolunun işletilemeyeceğini savunmaktadır. Servet Armağan, 'Dava Mahkemelerinde Anayasaya Aykırılık Defi ve Re'sen Sevk' (1966) 32 [2-4] İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 715, 727.

¹⁴² AYM, E.2001/118, K.2001/42, 27/2/2001; AYM, E.2001/142, K.2001/50, 15/3/2001; AYM, E.2001/181, K.2001/60, 27/3/2001.

¹⁴³ AYM, E.1970/56, K.1971/45, 20/4/1971.

¹⁴⁴ AYM, E.1976/33, K.1976/32, 10/6/1976.

¹⁴⁵ AYM, E.1978/47, K.1978/57, 9/11/1978. AYM, bu kararında bu tespitle sınırlı kalmayıp kendi değerlendirmesine göre yüksek öğretim kurumlarının tüzel kişiliğinin bulunduğunu da belirlemiştir.

sonraki iki kararında ise dava mahkemesinin davayı görmekte iken kanuni değişiklikle iptal davası açma hakkı, menfaati ihlal edilenlerden kişisel hakları ihlal edilenlere verilince ilk olarak bu değişikliğin somut davaya da uygulanacağını belirlemiş; ardından davacının dava konusu işlemle kişisel hakkının ihlal edilmediğini tespit etmiş ve davacının dava ehliyetinin bulunmadığı gerekçesiyle ret kararı vermiştir.¹⁴⁶ Ancak bu katı yaklaşım sonraki kararlarında terk edilmiş ve karşı oylara rağmen menfaat ihlali-kişisel hak ihlali incelemesine girmeden esas incelemesi aşamasına geçilmiştir.¹⁴⁷

Gıyapta düzenlenen trafik ceza tutanaklarına ilişkin sadece araç sahiplerine itiraz hakkı tanındığı için sürücünün somut davada yetkisiz olduğundan¹⁴⁸ ve davacının ilgili kurum başkan ve üyelerine karşı açtığı tazminat davasında kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan kaynaklı tazminat davalarının ancak idare aleyhine açılabileceğinden hareketle¹⁴⁹ ret kararı verilmiştir.¹⁵⁰

AYM'nin somut davanın usulüne uygun olarak açılıp açılmadığını denetlediği diğer kararlarında ise ilgili kanundaki genel ve özel itiraz yollarını inceleyerek somut davanın konusunun özel itiraz yolu kapsamında kaldığını ve bu nedenle doğru idari kararın iptal davası konusu edildiğini belirlediği¹⁵¹, hükmün kesinleştiği bir davada sanığın kimliğinde bir hata yapıldığı somut olayda ise hatanın dava mahkemesinin yaptığı gibi yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmesi ve mahkumiyet hükmü kurulan kimliğin gerçek sahibinin beraat ettirilmesinin yerinde olduğunu ifade ettiği¹⁵² örnekler de bulunmaktadır.

AYM, usulüne uygun bir duruşma yapılmaksızın alınan başvuru kararının geçerli sayılamayacağından hareketle ret kararı vermiştir.¹⁵³ Yine Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Daireler Kurulu'nun bir davaya bakabilmesi için başkan söz-

AYM'nin bu tür durumlarda somut davaya ilişkin belirlemeler yapmaktan imtina ederek sadece ilkesel olarak ilk tespitiyle sınırlı kalması norm denetimi sistemi açısından daha uygun olduğunu düşünmekteyiz.

¹⁴⁶ AYM, E.1994/60, K.1994/54, 13/7/1994; AYM, E.1994/42, K.1994/55, 18/7/1994.

¹⁴⁷ AYM, E.1994/59, K.1994/83, 28/12/1994; AYM, E.1994/75, K.1995/4, 7/2/1995; AYM, E.1996/4, K.1996/39, 17/10/1996; AYM, E.1998/58, K.1999/19, 27/5/1999. Benzer yönde bir karar için bkz. AYM, E.2006/162, K.2007/15, 7/2/2007.

¹⁴⁸ AYM, E.1997/46, K.1997/54, 10/6/1997.

¹⁴⁹ AYM, E.2007/11, K.2007/19, 19/2/2007.

¹⁵⁰ AYM, Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat'ın tümünün iptalinin istendiği bir itiraz başvurusunda somut davadaki sanığın memur olmaması nedeniyle görülmekte olan davanın yokluğu nedeniyle ret kararı vermiştir. AYM, E.1991/14, K.1991/10, 30/4/1991. Halbuki AYM'nin kararında da belirttiği üzere dava mahkemesinin önünde memur olmayan bir sanık hakkında dava bulunmaktadır. Bu nedenle ret kararının (şartların katı ve dar yorumlanması halinde) dava şartından değil uygulanacak kural şartından dolayı verilmesi gerekirdi.

¹⁵¹ AYM, E.1974/11, K.1974/23, 22/5/1974.

¹⁵² AYM, E.1975/193, K.1976/16, 16/3/1976.

¹⁵³ AYM, E.1974/14, K.1974/18, 9/5/1974.

cüsünün esas hakkında düşünce vermeden önce Daireler Kurulu'na başvurma isteğinde bulunabileceği; ancak somut davada başkan sözcüsünün bu yetkisini esas hakkındaki düşüncesini verdikten sonra kullandığı için dava mahkemesinin elinde usulünce açılmış ve görevine giren bir dava bulunmadığına hükmetmiştir.¹⁵⁴

Mahkeme'ye göre dava mahkemesinin Yargıtay'ın bozma kararından sonra itiraz başvurusundan bulunabilmesi için bozma kararına uyması gerekmektedir.¹⁵⁵ Bozma kararı sonrasında dava mahkemesi kararının hüküm niteliğini kaybettiği ve kanunun öngördüğü usuller uygulanarak karara yeniden bir güç kazandırılması veya bozulan kısımlar açısından yeniden yargılama yapılması gerektiği için dava niteliğinde bir iş bulunmaktadır.¹⁵⁶ Eğer itiraz başvurusuna ilişkin belgelerden bozma kararına uyulup uyulmadığı anlaşılamıyorsa¹⁵⁷ veya bozma kararının onaylı örneği eksikse¹⁵⁸ dosyanın geri çevrilmesine karar verilmiştir.¹⁵⁹ Kararın düzeltilmesi talebi için ise dosyanın savcılığa gönderilmesi kararının ise tek başına bakılmakta olan dava kavramı dışına çıkarmayacağını belirtmiştir.¹⁶⁰

IV. DAVANIN SONA ERMESİ HALİ

Dava mahkemesinin itiraz yoluna başvurabilmesi için elinde açılmış bir davanın olması yeterli olmayıp; o davadan elini çekmemiş olması da gerekmektedir. Diğer bir deyişle davayı görmeyi sona erdirecek bir karar vermemiş olmalıdır. Peki derdest dava şartı ne zamana kadar aranacaktır? Başvuru kararı alındığı anda veya başvurunun AYM'ye ulaştığı anda bu şartın varlığı yeterli midir yoksa norm denetimi incelemesi neticelenene kadar şartın varlığı aranacak mıdır? Bu başlık altında ilk olarak bakılmakta olan dava şartının ne zamana kadar mevcut olması gerektiği araştırılacak; ardından AYM'nin hangi hallerde dava mahkemesinin elindeki davadan elini çektiğini kabul ettiği incelenecektir.

¹⁵⁴ AYM, E.1976/8, K.1976/11, 2/3/1976. Bir kararda da üç üye dava mahkemesinin önünde yöntemine uygun olarak açılmış bir davanın bulunmadığını ileri sürmüşse de Mahkeme çoğunluğu esas incelemesine geçilmesine karar vermiştir. Ancak karar metninde somut davanın yöntemine uygun olarak açılıp açılmadığına yönelik herhangi bir detaylı bilgi ya da karşı oy yazısı bulunmamaktadır. AYM, E.1992/38, K.1993/5, 2/2/1993.

¹⁵⁵ AYM, E.1975/30, K.1975/39, 11/3/1975.

¹⁵⁶ AYM, E.1979/27, K.1979/34, 28/6/1979.

¹⁵⁷ AYM, E.1975/136, K.1975/157, 10/6/1975.

¹⁵⁸ AYM, E.1975/196, K.1975/212, 25/11/1975.

¹⁵⁹ Bir kararda da bozma kararına uyma yeterli görülmemiş ve dava konusu taşınmazların bozma kararı uyarınca geçekundu ıslah ve tasfiye bölgesi kapsamında bulunduğu tespit edilmeden itiraz yoluna başvurulamayacağı gerekçesiyle geri çevrilme kararı verilmiştir. AYM, E.1977/98, K.1977/109, 22/9/1977. Dava mahkemesinin anayasaya aykırılık iddiasının ciddi olduğuna ilişkin kanısına başvuru kararında yer vermemesine rağmen bozma kararına uyumak zorunda olduğu Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'nun bozma kararında anayasaya aykırılık iddiasının ciddi olduğu görüşünün gerekçelendirilmiş olduğundan dosyanın eksik olmadığı sonucuna varılmıştır. AYM, E.1974/8, K.1974/19, 21/5/1974.

¹⁶⁰ AYM, E.1972/10, K.1972/14, 28/3/1972.

A. Bakılmakta Olan Dava Şartının Arandığı An

AYM, ilk yıllarında verdiği üç kararında bir davaya uygulanacak kural şartının sadece itiraz başvurusunun başında aranacağını ve süreç devam ederken bu şartın varlığının devam edip etmediğinin araştırılmayacağını belirtmiştir. Bu nedenle bir itiraz başvurusu AYM önüne geldikten sonra yürürlüğe giren bir kanun somut davayı ortadan kaldırırsa dahi AYM'nin başvuruyu incelemesine engel olmayacağına karar vermiştir.¹⁶¹ Başka bir kararında daha açık bir şekilde dava mahkemesinin başvuru kararından sonra görmekte olduğu davanın herhangi bir hukuki sebeple sona ermesi halinin kendisinin anayasaya aykırılık iddiasını inceleyip karara bağlaması üzerinde etkili olmayacağını ifade etmiştir.¹⁶² AYM'ye başvuru kararı alınana kadar ön planda olan somut ve kişisel durum AYM önünde etkinliğini kaybetmekte ve soyut, genel ve objektif bir niteliğe dönüşmektedir. AYM'nin incelemesi gereken husus davanın taraflarının bu incelemeden yararlanıp yararlanmayacakları olmayıp Anayasa'ya aykırı normların iptal edilerek Anayasa'nın üstünlüğü ve bağlayıcılığının egemen kılınmasıdır.¹⁶³

Peki AYM'ye başvuru kararının alındığı tarihle başvurunun yapıldığı tarih arasında bir farklılık varsa hangi tarih referans alınacaktır? Yakın dönemdeki bir kararda bu farklılık ortaya çıkmış ve AYM, başvuru kararının alınması tarihine değil; AYM'ye başvurulduğu tarihi esas almıştır. Somut olayda dava mahkemesi, 29/04/2019 tarihinde başvuru kararı almış; ancak bu karar bekletici mesele yapılmadan yargılamaya devam edilmiş ve 27/05/2019 tarihinde davanın kabul edilmesine karar vermiştir. Gerekçeli karar 25/06/2019 tarihinde yazılmış ve 1 ve 24/07/2019 tarihli gerekçeli başvuru kararlarıyla itiraz başvurusunda bulunulmuştur. AYM, kendisine başvurulmadan önce davanın esastan incelenerek karara bağlandığı için dava mahkemesinin önünde görülmekte olan bir dava bulunmadığından ret kararı vermiştir.¹⁶⁴ Bu son karar, kararın alındığı tarihe vurgu yapan önceki içtihadından bir dönüş niteliğinde ise bakılmakta olan dava şartının varlığının arandığı anın tam olarak dava mahkemesinin AYM'ye başvuruyu yaptığı an olduğunu söyleyebiliriz. Bakılmakta olan dava şartının sadece dava mahkemesinin başvuru anında aranması etkin bir norm denetimi sistemi sağlamaktadır.¹⁶⁵

¹⁶¹ AYM, E.1963/16, K.1963/83, 08/04/1963; AYM, E.1963/17, K.1963/84, 08/04/1963; AYM, E.1963/25, K.1963/87, 08/04/1963.

¹⁶² AYM, E.1966/31, K.1967/45, 18/12/1967.

¹⁶³ AYM, E.1981/10, K.1983/16, 8/12/1983; AYM, E.2007/4, K.2007/81, 18/10/2007.

¹⁶⁴ AYM, E.2019/91, K.2019/70, 19/9/2019.

¹⁶⁵ Benzer yönde bkz. Tunç (n 18) 31; Yılmaz Aliefendioğlu, 'Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu' (1984) 1 Anayasa Yargısı 101, 123; Aliefendioğlu (n 18) 135; Kaya (n 18) 114; Öden (n 1) 170-171.

AYM'nin bu içtihadı somut norm denetiminin objektif¹⁶⁶ niteliğiyle de uyumludur.¹⁶⁷ Mahkeme, somut norm denetiminin amacının sadece belli bir davada Anayasa'ya uygun bir hukuki durumun gerçekleşmesi olmadığını; somut bir dava sayesinde Anayasa'ya aykırı olan hükümlerin ayıklanarak bütün hukuk düzeni bakımından Anayasa'ya uygun bir durumun gerçekleşmesinin sağlanması olduğunu vurgulamaktadır.¹⁶⁸ Somut norm denetiminde harcın olmaması (AYM Kanunu, m. 64/1), düşme kurumunu mevcut olmaması, AYM'nin gerekçeyle bağlı olmaması (AYM Kanunu, m.43/3), soyut ve somut norm denetimi sonucunda verilen kararlar arasında Anayasa'nın 153. maddesinde farklılaşmaya gidilmemesi, dava mahkemesi beş ay sonra dava hakkındaki kararını verse de sonradan AYM'nin itiraz başvurusunu sonuçlandırabilme yetkisi (Anayasa, m. 152/3), itiraz başvurusunun diğer davalar açısından da bekletici mesele sayılması (AYM Kanunu, 41/2), aynı norm için yapılan soyut ve somut norm denetimi başvurularının birleştirilerek incelenmesi usulü¹⁶⁹ de objektif niteliğinin birer yansımalarıdır.

Mahkeme, 1961 Anayasası döneminde incelediği bir başvuruda ilk inceleme aşamasında bakılmakta olan dava şartı bakımından bir sorun görmemiş ve esasın incelenmesine geçilmesi kararı vermiştir. Bu ilk inceleme kararından yaklaşık altı buçuk ay sonra esasın incelenmesi için yapılan toplantıda bazı üyeler Anayasa'da öngörülen üç aylık sürenin geçmesi nedeniyle dava mahkemesinden hala somut davayı görmeye devam edip etmediğinin sorulması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak Mahkeme çoğunluğu mevzuatta bu yönde bir hüküm bulunmaması ve ortada hukuki bir sebep ve yarar bulunmadığı gerekçesiyle bu talebi reddetmiştir.¹⁷⁰

Bu içtihadın doğal sonucu olarak bir itiraz başvurusu kararı alındıktan sonra AYM'nin başvuruyu incelemesini ne dava mahkemesi ne davanın tarafları ne de kural olarak yasama organının iradesi engelleyemez.¹⁷¹ Dolayısıyla başvuru kararı alındıktan sonra parlamentonun çıkardığı af kanunun¹⁷², davacının dava-

¹⁶⁶ Somut norm denetimi, davanın taraflarına anayasaya aykırı bir normun iptal edilmesini sağlayarak kendi davalarında uygulanmasının önüne geçilmesini sağladığı için subjektif bir niteliğe de sahiptir. Ancak somut norm denetiminin objektif niteliği baskın bir anayasallık denetim yoludur.

¹⁶⁷ Aybay, itiraz yolunun somut davaya bağımlı bir tali dava olduğu görüşünü savunarak AYM'nin bu içtihadını eleştirmektedir. Rona Aybay, 'Anayasaya Aykırılık İtirazının Özellikleri "Dâvanın Varlığı" ve "Uygulanacak Kanun" Sorunları' (1968) 59 [6] Adalet Dergisi 350, 357-361.

¹⁶⁸ AYM, E.1966/31, K.1967/45, 18/12/1967; AYM, E.2018/6, K.2021/60, 22/9/2021. Benzer yönde tespitler için bkz. AYM, E.1971/28, K.1971/64, 8/7/1971.

¹⁶⁹ Yakın tarihli örnek bir birleştirme kararı için bkz. AYM, E.2024/81, K.2024/189, 5/11/2024, § 3. Birbiriyle bağlantılı norm denetimi başvurularının birleştirme kararları için bkz. Köküarı (n 18) 100-102.

¹⁷⁰ AYM, E.1969/68, K.1970/34, 23/6/1970.

¹⁷¹ AYM, E.1966/31, K.1967/45, 18/12/1967. Benzer yönde bkz. AYM, E.1981/10, K.1983/16, 8/12/1983.

¹⁷² AYM, E.1963/16, K.1963/83, 08/04/1963; AYM, E.1963/17, K.1963/84, 08/04/1963; AYM, E.1963/25, K.1963/87, 08/04/1963.

dan feragat etmesi¹⁷³, davalının davacının isteğini yerine getirmesi¹⁷⁴ nedeniyle davanın AYM kararından önce sona ermesinin norm denetimi incelemesine bir etkisi bulunmamaktadır. Bu mantığın bir gereği olarak somut davada sonradan sulh yapılması veya dava konusunun ortadan kalkması da norm denetimi sürecini sona erdirmeyecektir.¹⁷⁵

AYM, AYM'ye başvuru yapıldıktan sonra somut davanın akıbetinde meydana gelen değişikliklerle ilgilenmeme yaklaşımını görev meselesi söz konusu olduğunda terk etmektedir. Mahkeme görev konusundaki hassasiyetini burada da sürdürmekte ve itiraz başvurusundan sonra dava mahkemesinin görevinde meydana gelen değişikliklerin önündeki norm denetimi incelemesinin akıbetini etkileyeceğini kabul etmektedir. İtiraz başvurusundan sonra yürürlüğe giren yeni kanunların dava mahkemesinin görevini değiştirmesi halinde usul hükümlerinin derhal uygulanması ilkesi gereği dava mahkemesinin dava üzerindeki yargısal tasarruf hakkının sona erdiği gerekçesiyle ret kararı vermektedir.¹⁷⁶ Somut dava ortadan kalksa dahi inceleme sürdürülürken görev değişikliği nedeniyle incelemenin sonlandırılması aynı zamanda Mahkeme kararları arasında bir tutarsızlığa neden olmaktadır. AYM'nin bu yorumu aynı zamanda somut norm denetiminin objektif işleviyle uyuşmamakta ve norm denetiminin etkililiğini azaltmaktadır.¹⁷⁷

B. İtiraz Başvurusundan Önce Davanın Sona Ermesi Hali

Eğer dava mahkemesi, somut davayı AYM'ye başvuru kararı almadan önce karara bağlamışsa itiraz başvurusu reddedilmektedir. Bu nedenle yargılamanın başvuru kararı esnasında hangi aşamada olduğunun tespit edilememesi de bir ret sebebi (AYM Kanunu öncesinde işin geri çevrilmesi) olarak kabul edilmektedir.¹⁷⁸

Peki dava mahkemesi aynı anda hem AYM'ye başvuru kararı alıp hem davayı karara bağlarsa ne olacak? Bir kararda karşı oy yazısından¹⁷⁹ anlaşıldığına göre dava mahkemesi, hem AYM'ye başvuru kararı almış hem davayı karara bağlayarak sona erdirmiştir. Mahkeme çoğunluğu 1963 yılında verdiği bu kararında bakılmakta olan dava şartı bakımından bir sorun görmemiş¹⁸⁰ iken sonraki yıllarda verdiği kararlarında davayı sonuçlandıran kararlar birlikte AYM'ye başvuru kararı alındığı için başvuruyu reddetmiştir.¹⁸¹ Tutuklama kararı verilmesi talebi-

¹⁷³ AYM, E.1981/10, K.1983/16, 8/12/1983; AYM, E.2007/4, K.2007/81, 18/10/2007.

¹⁷⁴ AYM, E.1966/31, K.1967/45, 18/12/1967.

¹⁷⁵ Ülgen (n 1) 199.

¹⁷⁶ AYM, E.2005/12, K.2008/101, 2/5/2008; AYM, E.2006/149, K.2008/177, 27/11/2008.

¹⁷⁷ Benzer yönde bkz. Ülgen (n 1) 201.

¹⁷⁸ AYM, E.2001/320, K.2001/95, 5/6/2001.

¹⁷⁹ AYM, E.1962/274, K.1963/40, 21/2/1963, Şemsettin Akçoğlu'nun Muhalefet Şerhi.

¹⁸⁰ AYM, E.1962/274, K.1963/40, 21/2/1963. Kıratlı, AYM'nin bu kararda esas incelemesini yapmasını eleştirmektedir. Kıratlı (n 6) 91.

¹⁸¹ AYM, E.1968/55, K.1968/63, 17/12/1968; AYM, E.2001/11, K.2001/3, 24/1/2001.

ni inceleyen sulh ceza hakimliğinin davayı sonuçlandırmakla birlikte AYM'ye de itiraz başvurusunda bulunduğu olayda AYM, somut davada tutuklama gibi önemli ve acil bir durumun söz konusu olması nedeniyle bakılmakta olan dava şartının geniş yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle istisnai ve zorunlu hallerde aynı kararlar hem davanın sonuçlandırılmasının hem itiraz başvurusunda bulunulmasına karar verilmesinin kabul edilebileceğini; aksi halde bir anayasaya aykırılık iddiasının AYM önüne getirilmesinin engellenmiş olacağını ifade etmiş ve esas incelemesine geçilmesine karar vermiştir.¹⁸² Mahkemenin bu geniş yorumu temel hakları koruma ve Anayasa'ya aykırı normları hukuk düzendenin ayıklama fonksiyonunu işlevsel kılacak niteliktedir. Dolayısıyla davayı sona erdiren kararda aynı zamanda AYM'ye başvuru kararı alınırca bu başvuru ancak temel bir hakkın ciddi bir şekilde olumsuz etkilenmesi durumunda istisnai olarak esastan incelenecek; kural olarak ise bakılmakta olan dava şartı nedeniyle reddedilecektir.

Eğer itiraz başvurusu kararı, davayı sona erdiren karardan sonraki bir tarihte alınmışsa yine başvuru bakılmakta olan bir davanın bulunmaması nedeniyle reddedilecektir.¹⁸³ Dava mahkemesinin itiraz merci olarak itirazları inceleyip kesin olarak karara bağladıktan sonra yaptıkları başvurular da aynı gerekçeyle reddedilmiştir.¹⁸⁴ İlk derece ceza mahkemesinin sanık hakkında verdiği kararın henüz kesinleşmemiş olması o mahkemenin dava üzerindeki yargısal tasarruf yetkisinin sona ermesine engel olmadığı için ortada bakılmakta olan bir davanın varlığından söz edilemeyecektir.¹⁸⁵ AYM'ye başvuru yapılmadan önce davacının davasından feragat etmiş olması da bir ret sebebidir.¹⁸⁶ Bir mahkeme kararının kesinleşmesinden sonra sona eren dava hakkında alınan ek karar¹⁸⁷ veya ara kararlar¹⁸⁸ da bakılmakta olan bir dava şartının varlığı için yeterli sayılmamaktadır.¹⁸⁹ İtiraz başvurusundan önce Uyuşmazlık Mahkemesinin dava mahkemesini

¹⁸² AYM, E.2014/164, K.2015/12, 14/1/2015.

¹⁸³ AYM, E.1968/67, K.1969/2, 7/1/1969; AYM, E.2005/1, K.2005/5, 11/1/2005; AYM, E.2009/27, K.2010/9, 14/1/2010. Son kararda Ahmet Akyağın'ın karşı oyundan anlaşıldığı üzere dava mahkemesi davayı sonuçlandırdıktan sonra ilgililerin ilam istemini incelerken itiraz başvurusundan bulunulmuştur. Bir kararda ise davanın sonuçlanma tarihi ve AYM'ye başvuru tarihi hakkında bir bilgi verilmeden dava mahkemesinin önündeki davayı sonuçlandırdığı için bakılmakta olan bir davadan söz edilemeyeceğinden ret kararı verilmiştir. AYM, E.2014/193, K.2014/194, 25/12/2014.

¹⁸⁴ AYM, E.2012/57, K.2012/85, 31/5/2012; AYM, E.2022/143, K.2022/141, 30/11/2022, § 3. İtiraz üzerine verilen kararların kesin olması nedeniyle tali ceza davaları açısından verilen benzer ret kararları için bkz. AYM, E.1983/4, K.1983/6, 28/4/1983; AYM, E.1983/5, K.1983/7, 29/4/1983; AYM, E.1984/17, K.1984/12, 11/12/1984.

¹⁸⁵ AYM, E.2010/50, K.2010/75, 3/6/2010.

¹⁸⁶ AYM, E.2024/168, K.2024/156, 24/9/2024, § 3.

¹⁸⁷ AYM, E.1975/105, K.1975/122, 6/5/1975.

¹⁸⁸ AYM, E.1975/178, K.1975/195, 30/9/1975.

¹⁸⁹ AYM, ilk yıllarında verdiği kararlarından birinde de ilk derece mahkemesinin verdiği mahkumiyet kararının Yargıtayca bozulması ve cezanın çektirilmemesi kararı verildiği için yeni bir duruşmanın

görevsiz sayan kararı üzerinde yapılan itiraz başvurusu da dava şartı nedeniyle reddedilmektedir.¹⁹⁰

AYM, Yargıtayın bozma kararından sonra dava mahkemesinin bozma kararına uyup uymama kararını norm denetimi kararından sonraya bırakmasında ilk başta dava şartı bakımından bir sorun görmemişti.¹⁹¹ Daha sonraki bir kararında Yargıtay'ın iki sanıklı bir davada ilk sanık açısından onama kararı; ikinci sanık içinse bozma kararı vermiştir. AYM, ilk derece mahkemesinin itiraz başvurusunu onama kararının davayı yeniden canlandırmayacağı; bozma kararı açısından ise uyma veya direnme konusunda henüz bir karar vermediğinden dava mahkemesinin önünde bakılmakta olan bir dava olmadığına hükmetmiştir.¹⁹² Sonraki kararlarında da bozma kararına uyup uymama konusunda bir karar vermeden yapılan itiraz başvurularını bu gerekçeyle reddetmeye devam etmiştir.¹⁹³ Eğer dava mahkemesi bozma kararına direnme kararı alırsa da elindeki davanın sona erdiğini kabul etmektedir.¹⁹⁴

SONUÇ

Bu çalışmada somut norm denetiminin ayırt edici özelliklerinden birisi olan bakılmakta olan dava şartı çeşitli yönlerden incelenmeye çalışılmıştır. Varlık amacı anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığını etkin kılma olan AYM'nin ilkesel olarak Anayasası'nın 152. maddesinin de etkin kılınmasını sağlamak için önüne gelen itiraz başvurusunun bakılmakta olan dava şartını sağlayıp sağlamadığı noktasında bir denetim yetkisinin varlığı kabul edilmelidir. Ancak AYM'nin bu denetim yetkisi ile dava mahkemesinin somut dava üzerindeki yetkisi ile onun istinaf ve temyiz mercilerinin ve Uyuşmazlık Mahkemesinin denetim yetkisi kesişmektedir. Anayasanın bütünlüğü ilkesi ve norm denetiminin amacı göz önünde bulundurulduğunda AYM'nin bu denetim yetkisini istisnai hallerde ancak ilk bakışta belli olan açık ve net bir sorun olmadıkça dava mahkemesinin bakılmakta olan davanın varlığı tespitiyle bağlı kalmalıdır. Dava mahkemesi, AYM'nin kendisinin de vurguladığı üzere itiraz başvurusu kapsamında somut davanın varlığına ilişkin tespitleriyle bağlı değildir.

AYM, 2000'li yıllara kadar şart konusunda hassas davranmıştır. Bu dönemde azımsanmayacak sayıda kararında şart bakımından bir sorun olmasa da şartın varlığı konusunda özel inceleme yapmış ve şartın itiraz başvurusunda mevcut

yapılamayacağı; duruşma tekrarlanmayacağı için de itiraz konusu normun somut davada uygulanamayacağı gerekçesiyle ret kararı vermiştir. AYM, E.1964/49, K.1964/73, 15/12/1964.

¹⁹⁰ AYM, E.2004/93, K.2008/73, 6/3/2008.

¹⁹¹ AYM, E.1972/3, K.1972/6, 17/2/1972.

¹⁹² AYM, E.1972/47, K.1972/56, 21/11/1972. Bu kararın eleştirisi için bkz. Karamustafaoğlu (n 83) 49 vd.

¹⁹³ AYM, E.1973/47, K.1973/38, 25/12/1973; AYM, E.1975/62, K.1975/81, 3/4/1975.

¹⁹⁴ AYM, E.1972/34, K.1972/39, 3/7/1972.

olduğu yönünde açık belirlemelerde bulunmuştur. Yine bakılmakta olan dava şartıyla ilgili atf verilen kararların ezici bir çoğunluğu da bu döneme ait kararlardır.

Dava kavramı, şart bağlamında usul kanunlarındaki kapsamlarına bağlı olmadan anayasa yargısının amacı ve işlevi doğrultusunda geniş bir biçimde özerk olarak tanımlanmaktadır. Somut norm denetimi bağlamında dava, çözümlenmesi veya bir karar alınması amacıyla mahkeme önüne getirilen özel ve kamu hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar ve işler olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda çekişmesiz yargı işleri, istinaf ve temyiz incelemeleri, icra mahkemelerinin önündeki işler, tali ceza davaları, Sayıştayın hesap yargılaması olarak baktığı işler de birer dava olarak kabul edilmektedir. Ancak dava konusunda geniş yoruma rağmen tutuklama kararının onaya sunulması işlemi, istinabe işlemleri ve kamu görevlileri hakkında verilen soruşturma izinlerine ilişkin kararlara karşı yapılan itirazlar birer dava olarak kabul edilmemektedir. AYM, kendi gördüğü işler ise dar bir yorumda bulunarak siyasi parti kapatma davaları ve Yüce Divan yargılamaları haricindeki diğer işleri de birer dava olarak kabul etmemektedir.

Davanın derdest olması konusunda Mahkeme görev konusuna ve davanın usulüne uygun bir şekilde açılmış olmasının vurgu yapmaktadır. Bu konudaki ilk kararlarda AYM usul kanunlarındaki teknik dava anlayışına uygun, müdahaleci olmaktan ziyade dava mahkemelerinin takdir alanına saygılı ve geniş bir yorum benimsemişken ilerleyen yıllarda daha müdahaleci, katı ve usul kanunlarının dahi gerisine düşen bir derdest dava anlayışı benimsenmiştir. Ancak günümüzde görev konusu haricinde norm denetiminin işlevine uygun olarak diğer dava şartı/unsuru ve dava açma usulüne uygunluk konusundaki katı ve müdahaleci tutumunu terk ettiğini söyleyebiliriz.

Derdest dava şartının varlığının arandığı an olarak AYM geleneksel içtihadında hep başvuru kararının alındığı tarihe referans vermiştir. Başvuru kararı alındıktan sonra somut dava tarafların iradesi, dava mahkemesinin kararı, kural olarak yasama organının iradesi veya davanın konusunun ortadan kalkması nedeniyle somut davanın sona ermesi AYM'nin itiraz başvurusunu incelemesini engellememektedir. Ancak görev meselesi bu genel anlayışın bir istisnasını oluşturmaktadır. Eğer itiraz başvurusundan sonra dava mahkemesinin görevinde bir değişiklik meydana gelirse itiraz başvurusu hakkında dava mahkemesinin somut dava üzerindeki yargısal tasarruf hakkının sona erdiği gerekçesiyle ret kararı verilmektedir. Mahkeme, K.2019/70 sayılı kararında bir içtihat değişikliğine giderek referans tarihin başvuru kararının alındığı değil başvurunun yapıldığı tarihin referans alınacağına karar vermiştir. Bu nedenle güncel içtihatla derdest davanın varlığının arandığı anın itiraz başvurusunun yapıldığı an olduğunu vurgulamamız gerekmektedir.

AYM'ye başvuru tarihinden önce somut dava herhangi bir hukuki nedenle sona ermişse itiraz başvuru hakkında ret kararı verilmektedir. Eğer başvuru kararıyla aynı tarihte somut dava sonuçlandırılırsa da yine ret kararı verilmektedir. Ancak

temel bir hakkında ciddi bir şekilde olumsuz etkilenmesi söz konusu ise istisnai olarak itiraz başvurusu esastan incelenmektedir. Eğer dava mahkemesi temyiz mercinin bozma kararına uyup uymama kararını vermeden itiraz başvurusunda bulunmuşsa da itiraz başvuruları reddedilmektedir. AYM, dava mahkemesi direnme kararı verirse şartın yokluğuna; uyma kararı verirse şartın var olduğuna karar vermektedir.

KAYNAKÇA

Kitap, Makale ve Çevrimiçi Kaynaklar

Akyılmaz B, Sezginer M ve Kaya C, *Türk İdari Yargılama Hukuku* (2. bs Savaş Yayınevi 2019).

Aliefendioğlu Y, ‘Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu’ (1984) 1 Anayasa Yargısı 101-137.

Aliefendioğlu Y, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi* (Yetkin Yayınları 1996).

Anayurt Ö, *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)* (7. bs Seçkin Yayıncılık 2024).

Armağan S, ‘Dava Mahkemelerinde Anayasaya Aykırılık Defi ve Re’sen Sevk’ (1966) 32 [2-4] İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 715-748.

Atalı M, Ermenek İ ve Erdoğan E, *Medeni Usul Hukuku* (5. bs Yetkin Yayınları 2022).

Atar Y, *Türk Anayasa Hukuku* (17. bs Seçkin Yayıncılık 2024).

Atay EE, *İdari Yargılama Hukuku* (2. bs Seçkin Yayıncılık 2023).

Aybay R, ‘Anayasaya Aykırılık İtirazının Özellikleri “Dâvanın Varlığı” ve “Uygulanacak Kanun” Sorunları’ (1968) 59 [6] Adalet Dergisi 350-366.

Barın T, ‘Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün Anayasallığı’ (2025) 43 [12-13] İnsan Hakları Yıllığı 1-26.

Başlar K, ‘Anayasa Yargısında “Davaya Bakmakta Olan Mahkeme” Kavramı’ iç Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen (ed), *Anayasa Yargısı İncelemeleri I* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2006) 219-258.

Belgesay MR, *Dava Teorisi*, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943).

Bilgin Ç, ‘Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi’ (1988) [3] Türkiye Barolar Birliği Dergisi 350-376.

Bulut U, *Medeni Usul Hukukunda Temyiz İncelemesinin Kapsamı ve Sınırları* (Adalet Yayınevi 2022).

- Candan T, *Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu* (10. bs Yetkin Yayınları 2023).
- Egeliği ÖE, ‘Somut Norm Denetiminde Anayasa’ya Aykırılık İddiasının Ciddiliği Meselesi’ (2022) 39 [2] *Anayasa Yargısı* 213-261.
- Eren A, *Anayasa Hukuku Dersleri* (5. bs Seçkin Yayıncılık 2023).
- Esen S, *İptal Davası ve İtiraz Yolunda Anayasa Mahkemesinin Yaptığı İlk İnceleme* (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları 1996).
- Gözler K, ‘Hukukçu Olmayan Hakimler Sorunu-1’ <https://www.anayasa.gen.tr/aym-h-o-uyeler.htm> Erişim tarihi 2/4/2026.
- Gözler K, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II* (Ekin Basım Yayım Dağıtım 2011).
- Hekimoğlu MM, *Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları* (Yetkin Yayınları 2004).
- Hocaoğlu AŞ ve Ocakçıoğlu İ, *Anayasa ve Anayasa Mahkemesi* (Ayyıldız Matbaası 1971).
- Kanadoğlu K, *Anayasa Mahkemesi* (Beta Basım Yayım 2004).
- Kanadoğlu OK ve Duygun AM, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* (3. bs On İki Levha Yayıncılık 2023).
- Kantarcıoğlu S, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 115. Maddesi Çerçevesinde Medeni Usul Hukukunda Dava Şartının İncelenmesi* (On İki Levha Yayıncılık 2024).
- Karagülmez A, ‘İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında İlk İnceleme Aşaması’ iç Mehmet Turhan ve Hikmet Tülen (ed), *Anayasa Yargısı İncelemeleri I* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2006) 191-218.
- Karamustafaoğlu T, ‘İtiraz Yoluna Başvuran Mahkeme ve Bakılmakta Olan Dava’ (1974) 31 [1] *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 47-53.
- Kaya M, *Anayasa Yargısında İtiraz Yolunda İlk İnceleme* (Seçkin Yayıncılık 2008).
- Kıratlı M, *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 1966).
- Koç Z, *Ceza Muhakemesinde Katılan* (2. bs On İki Levha Yayıncılık 2022).
- Köküsarı İ, *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri* (On İki Levha Yayıncılık 2009).
- Kuru B ve Aydın B, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (8. bs Yetkin Yayınları 2023).

Oduncu LN ve Güner Yaşar G, ‘İtiraz Yoluna Başvuran Bir Mahkeme Olarak Anayasa Mahkemesi’ (2025) 42 [1] Anayasa Yargısı 405-489.

Öden M, *Türk Anayasa Yargısında Norm Denetimi* (Yetkin Yayınları 2023).

Özbudun E, *Türk Anayasa Hukuku* (25. bs Yetkin Yayınları 2025).

Özekes M ve Akkaya T, *Pekcanıtez Usul-Medeni Usul Hukuku C. IV* (16. bs On İki Levha Yayıncılık 2025).

Öztürk B ve Erdem MR, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (25. bs Seçkin Yayıncılık 2025).

Pekcanıtez H, Atalay O ve Özekes M, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı* (11. bs On İki Levha Yayıncılık 2023).

Şahin C ve Göktürk N, *Ceza Muhakemesi Hukuku II* (12. bs Seçkin Yayıncılık 2022).

Tanör B ve Yüzbaşıoğlu N, *1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku* (17. bs Beta Basım Yayım 2018).

Tunç H, *Türk Anayasa Yargısında İtiraz Yolu* (Atatürk Üniversitesi Yayınları 1992).

Ulusoy AD, *İdari Yargılama Hukuku* (3. bs Yetkin Yayınları 2022).

Ülgen Ö, ‘İtiraz Yolu Başvurularında Uygulanacak Kural Sorunu’ iç Alparslan Altan vd (ed), *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2012) 203-231.

Ülgen Ö, *İptal ve İtiraz Davaları Bakımından Anayasa Yargısında İlk İnceleme* (Beta Basım Yayım 2013).

Yenisey F ve Nuhoglu A, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (13. bs Seçkin Yayıncılık 2025).

Yüksel M, *Anayasanın Yorumlanması* (Asil Yayıncılık 2008).

Anayasa Mahkemesi Kararları

AYM, E.1962/274, K.1963/40, 21/2/1963.
AYM, E.1963/16, K.1963/83, 08/04/1963.
AYM, E.1963/17, K.1963/84, 08/04/1963.
AYM, E.1963/25, K.1963/87, 08/04/1963.
AYM, E.1964/22, K.1964/54, 3/7/1964.
AYM, E.1964/49, K.1964/73, 15/12/1964.
AYM, E.1964/50, K.1965/14, 10/3/1965.
AYM, E.1965/18, K.1965/53, 11/10/1965.
AYM, E.1965/25, K.1965/57, 26/10/1965.
AYM, E.1965/7, K.1965/10, 26/2/1965.
AYM, E.1966/15, K.1966/33, 20/9/1966.
AYM, E.1966/31, K.1967/45, 18/12/1967.
AYM, E.1967/13, K.1969/5, 16/1/1969.
AYM, E.1967/14, K.1967/36, 14/11/1967.
AYM, E.1967/15, K.1967/15, 30/5/1967.
AYM, E.1967/16, K.1967/37, 14/11/1967.
AYM, E.1967/21, K.1968/36, 26/9/1968.
AYM, E.1968/14, K.1968/35, 26/9/1968.
AYM, E.1968/55, K.1968/63, 17/12/1968.
AYM, E.1968/57, K.1969/29, 13/5/1969.
AYM, E.1968/67, K.1969/2, 7/1/1969.
AYM, E.1969/31, K.1971/3, 12/1/1971.
AYM, E.1969/36, K.1969/40, 3/7/1969.
AYM, E.1969/40, K.1971/4, 12/1/1971.
AYM, E.1969/46, K.1970/2, 6/1/1970.
AYM, E.1969/5, K.1969/11, 11/2/1969.
AYM, E.1969/53, K.1969/46, 30/9/1969.
AYM, E.1969/68, K.1970/34, 23/6/1970.
AYM, E.1970/22, K.1971/20, 18/2/1971.
AYM, E.1970/31, K.1971/21, 18/2/1971.
AYM, E.1970/34, K.1970/47, 22/12/1970.
AYM, E.1970/45, K.1970/44, 26/11/1970.
AYM, E.1970/56, K.1971/45, 20/4/1971.

AYM, E.1970/61, K.1971/35, 6/4/1971.
AYM, E.1970/62, K.1971/2, 7/1/1971.
AYM, E.1971/17, K.1971/58, 15/6/1971.
AYM, E.1971/2, K.1971/36, 6/4/1971.
AYM, E.1971/20, K.1971/47, 27/4/1971.
AYM, E.1971/24, K.1971/55, 10/6/1971.
AYM, E.1971/28, K.1971/64, 8/7/1971.
AYM, E. 1971/41, K. 1971/67, 17/8/1971
ve 19/8/1971.
AYM, E.1971/49, K.1971/81, 9/12/1971.
AYM, E.1972/10, K.1972/14, 28/3/1972.
AYM, E.1972/18, K.1972/24, 16/5/1972.
AYM, E.1972/19, K.1972/47, 5/10/1972.
AYM, E.1972/20, K.1972/55, 17/10/1972.
AYM, E.1972/3, K.1972/6, 17/2/1972.
AYM, E.1972/30, K.1972/31, 8/6/1972.
AYM, E.1972/31, K.1972/33, 22/6/1972.
AYM, E.1972/34, K.1972/39, 3/7/1972.
AYM, E.1972/47, K.1972/56, 21/11/1972.
AYM, E.1972/5, K.1972/7, 17/2/1972.
AYM, E.1973/1, K.1973/18, 17/4/1973.
AYM, E.1973/10, K.1973/12, 22/3/1973.
AYM, E.1973/14, K.1973/17, 17/4/1973.
AYM, E.1973/15, K.1973/19, 8/5/1973.
AYM, E.1973/23, K.1974/2, 15/1/1974.
AYM, E.1973/24, K.1973/29, 22/10/1973.
AYM, E.1973/47, K.1973/38, 25/12/1973.
AYM, E.1974/10, K.1974/12, 25/4/1974.
AYM, E.1974/11, K.1974/23, 22/5/1974.
AYM, E.1974/14, K.1974/18, 9/5/1974.
AYM, E.1974/17, K.1974/41, 8/10/1974.
AYM, E.1974/2, K.1974/25, 11/6/1974.
AYM, E.1974/31, K.1974/43, 24/10/1974.
AYM, E.1974/36, K.1974/35, 24/9/1974.

- AYM, E.1974/49, K.1975/2, 7/1/1975. AYM, E.1977/82, K.1977/117, 27/9/1977.
AYM, E.1974/5, K.1974/15, 30/4/1974. AYM, E.1977/89, K.1977/121, 11/10/1977.
AYM, E.1974/51, K.1975/3, 7/1/1975. AYM, E.1977/98, K.1977/109, 22/9/1977.
AYM, E.1974/52, K.1975/5, 7/1/1975. AYM, E.1978/47, K.1978/57, 9/11/1978.
AYM, E.1974/54, K.1975/6, 7/1/1975. AYM, E.1978/48, K.1978/40, 13/6/1978.
AYM, E.1974/8, K.1974/19, 21/5/1974. AYM, E.1978/53, K.1978/45, 29/6/1978.
AYM, E.1975/105, K.1975/122, 6/5/1975. AYM, E.1978/55, K.1978/46, 29/6/1978.
AYM, E.1975/13, K.1975/20, 17/2/1975. AYM, E.1978/57, K.1978/48, 24/10/1978.
AYM, E.1975/131, K.1975/152, 10/6/1975. AYM, E.1978/67, K.1979/14, 13/3/1979.
AYM, E.1975/136, K.1975/157, 10/6/1975. AYM, E.1978/71, K.1979/5, 16/1/1979.
AYM, E.1975/151, K.1975/177, 8/7/1975. AYM, E.1979/18, K.1979/26, 5/6/1979.
AYM, E.1975/167, K.1976/19, 23/3/1976. AYM, E.1979/27, K.1979/34, 28/6/1979.
AYM, E.1975/178, K.1975/195, 30/9/1975. AYM, E.1979/33, K.1979/42, 23/10/1979.
AYM, E.1975/193, K.1976/16, 16/3/1976. AYM, E.1979/34, K.1979/37, 2/10/1979.
AYM, E.1975/196, K.1975/212, 25/11/1975. AYM, E.1979/4, K.1979/16, 20/3/1979.
AYM, E.1975/197, K.1975/213, 9/12/1975. AYM, E.1980/10, K.1980/69, 11/12/1980.
AYM, E.1975/30, K.1975/39, 11/3/1975. AYM, E.1980/12, K.1980/14, 19/2/1980.
AYM, E.1975/52, K.1975/74, 3/4/1975. AYM, E.1980/21, K.1980/19, 25/3/1980.
AYM, E.1975/62, K.1975/81, 3/4/1975. AYM, E.1980/22, K.1980/18, 13/3/1980.
AYM, E.1975/81, K.1975/90, 17/4/1975. AYM, E.1980/56, K.1980/49, 25/9/1980.
AYM, E.1975/95, K.1975/110, 29/4/1975. AYM, E.1980/59, K.1980/53, 25/9/1980.
AYM, E.1976/1, K.1976/28, 25/5/1976. AYM, E.1980/7, K.1980/8, 24/1/1980.
AYM, E.1976/31, K.1976/30, 3/6/1976. AYM, E.1981/10, K.1983/16, 8/12/1983.
AYM, E.1976/33, K.1976/32, 10/6/1976. AYM, E.1981/5, K.1981/14, 18/3/1981.
AYM, E.1976/38, K.1976/46, 12/10/1976. AYM, E.1983/4, K.1983/6, 28/4/1983.
AYM, E.1976/43, K.1977/4, 27/1/1977. AYM, E.1983/5, K.1983/7, 29/4/1983.
AYM, E.1976/59, K.1977/6, 1/2/1977. AYM, E.1984/17, K.1984/12, 11/12/1984.
AYM, E.1976/60, K.1977/9, 10/2/1977. AYM, E.1984/3, K.1984/4, 27/3/1984.
AYM, E.1976/8, K.1976/11, 2/3/1976. AYM, E.1986/21, K.1986/20, 29/7/1986.
AYM, E.1976/9, K.1976/10, 2/3/1976. AYM, E.1987/13, K.1987/16, 1/7/1987.
AYM, E.1977/127, K.1977/132, 1/12/1977. AYM, E.1987/24, K.1987/32, 24/11/1987.
AYM, E.1977/128, K.1977/140, 20/12/1977. AYM, E.1988/28, K.1988/24, 28/6/1988.
AYM, E.1977/141, K.1978/5, 26/1/1978. AYM, E.1988/47, K.1988/45, 29/11/1988.
AYM, E.1977/78, K.1977/118, 27/9/1977. AYM, E.1988/48, K.1988/46, 29/11/1988.

- AYM, E.1988/49, K.1988/47, 29/11/1988. AYM, E.2001/11, K.2001/3, 24/1/2001.
AYM, E.1988/55, K.1988/49, 21/12/1988. AYM, E.2001/118, K.2001/42, 27/2/2001.
AYM, E.1988/56, K.1988/50, 21/12/1988. AYM, E.2001/142, K.2001/50, 15/3/2001.
AYM, E.1988/57, K.1988/51, 21/12/1988. AYM, E.2001/181, K.2001/60, 27/3/2001.
AYM, E.1988/58, K.1988/52, 21/12/1988. AYM, E.2001/188, K.2001/61, 27/3/2001.
AYM, E.1988/59, K.1988/53, 21/12/1988. AYM, E.2001/262, K.2001/80, 1/5/2001.
AYM, E.1988/60, K.1988/54, 21/12/1988. AYM, E.2001/320, K.2001/95, 5/6/2001.
AYM, E.1989/18, K.1989/31, 5/9/1989. AYM, E.2001/51, K.2001/27, 13/2/2001.
AYM, E.1989/19, K.1989/32, 5/9/1989. AYM, E.2002/120, K.2002/64, 15/7/2002.
AYM, E.1989/2, K.1989/6, 7/2/1989. AYM, E.2002/127, K.2002/72, 17/9/2002.
AYM, E.1989/20, K.1989/33, 5/9/1989. AYM, E.2002/155, K.2002/99, 5/11/2002.
AYM, E.1989/3, K.1989/5, 26/1/1989. AYM, E.2002/44, K.2002/90, 8/10/2002.
AYM, E.1990/37, K.1990/32, 11/12/1990. AYM, E.2003/46, K.2003/46, 4/6/2003.
AYM, E.1991/14, K.1991/10, 30/4/1991. AYM, E.2003/76, K.2003/80, 11/9/2003.
AYM, E.1991/31, K.1991/27, 12/9/1991. AYM, E.2003/90, K.2003/93, 31/10/2003.
AYM, E.1991/50, K.1991/52, 24/12/1991. AYM, E.2004/37, K.2004/62, 26/5/2004.
AYM, E.1991/60, K.1992/16, 3/3/1992. AYM, E.2004/39, K.2004/66, 9/6/2004.
AYM, E.1992/21, K.1992/19, 17/3/1992. AYM, E.2004/42, K.2004/67, 9/6/2004.
AYM, E.1992/32, K.1992/41, 23/6/1992. AYM, E.2004/93, K.2008/73, 6/3/2008.
AYM, E.1992/38, K.1993/5, 2/2/1993. AYM, E.2005/1, K.2005/5, 11/1/2005.
AYM, E.1992/7, K.1992/2, 28/1/1992. AYM, E.2005/11, K.2005/9, 10/2/2005.
AYM, E.1993/2, K.1993/2, 19/1/1993. AYM, E.2005/12, K.2008/101, 2/5/2008.
AYM, E.1993/33, K.1993/40, 21/10/1993. AYM, E.2006/13, K.2006/18, 9/2/2006.
AYM, E.1994/42, K.1994/55, 18/7/1994. AYM, E.2006/149, K.2008/177, 27/11/2008.
AYM, E.1994/59, K.1994/83, 28/12/1994. AYM, E.2006/162, K.2007/15, 7/2/2007.
AYM, E.1994/60, K.1994/54, 13/7/1994. AYM, E.2006/163, K.2006/121, 27/12/2006.
AYM, E.1994/75, K.1995/4, 7/2/1995. AYM, E.2007/11, K.2007/19, 19/2/2007.
AYM, E.1994/76, K.1994/73, 13/10/1994. AYM, E.2007/35, K.2007/36, 5/4/2007.
AYM, E.1996/4, K.1996/39, 17/10/1996. AYM, E.2007/4, K.2007/81, 18/10/2007.
AYM, E.1997/46, K.1997/54, 10/6/1997. AYM, E.2007/53, K.2007/61, 31/5/2007.
AYM, E.1997/47, K.1997/55, 10/6/1997. AYM, E.2008/110, K.2010/55, 1/4/2010.
AYM, E.1997/66, K.1997/72, 16/12/1997. AYM, E.2008/49, K.2008/115, 5/6/2008.
AYM, E.1998/58, K.1999/19, 27/5/1999. AYM, E.2009/27, K.2010/9, 14/1/2010.
AYM, E.1999/47, K.1999/46, 28/12/1999. AYM, E.2010/17, K.2010/112, 8/12/2010.

- AYM, E.2010/44, K.2010/67, 13/5/2010. AYM, E.2019/91, K.2019/70, 19/9/2019.
AYM, E.2010/50, K.2010/75, 3/6/2010. AYM, E.2020/78, K.2020/59, 22/10/2020.
AYM, E.2010/65, K.2011/169, 22/12/2011. AYM, E.2020/78, K.2020/59, 22/10/2020.
AYM, E.2011/124, K.2011/160, 8/12/2011. AYM, E.2021/126, K.2021/100, 30/12/2021.
AYM, E.2012/118, K.2012/170, 8/11/2012. AYM, E.2021/48, K.2022/7, 26/1/2022.
AYM, E.2012/57, K.2012/85, 31/5/2012. AYM, E.2022/143, K.2022/141, 30/11/2022.
AYM, E.2013/132, K.2013/135, 28/11/2013. AYM, E.2023/164, K.2023/185, 8/11/2023.
AYM, E.2013/59, K.2013/68, 28/5/2013. AYM, E.2023/27, K.2023/100, 18/5/2023.
AYM, E.2013/81, K.2013/94, 5/9/2013. AYM, E.2023/73, K.2023/166, 28/9/2023.
AYM, E.2013/87, K.2014/5, 16/1/2014. AYM, E.2023/86, K.2023/92, 18/5/2023.
AYM, E.2013/93, K.2013/101, 25/9/2013. AYM, E.2024/155, K.2024/153, 5/9/2024.
AYM, E.2014/11, K.2014/24, 11/2/2014. AYM, E.2024/168, K.2024/156, 24/9/2024.
AYM, E.2014/12, K.2014/25, 11/2/2014. AYM, E.2024/178, K.2024/171, 17/10/2024.
AYM, E.2014/15, K.2014/27, 11/2/2014. AYM, E.2024/227, K.2024/221, 25/12/2024.
AYM, E.2014/164, K.2015/12, 14/1/2015. AYM, E.2024/71, K.2024/147, 23/7/2024.
AYM, E.2014/172, K.2014/170, 13/11/2014. AYM, E.2024/81, K.2024/189, 5/11/2024.
AYM, E.2014/193, K.2014/194, 25/12/2014. AYM, E.2025/108, K.2025/103, 7/5/2025.
AYM, E.2014/2, K.2014/21, 11/2/2014. AYM, E.2025/145, K.2025/220, 6/11/2025.
AYM, E.2014/23, K.2014/31, 18/2/2014. AYM, E.2025/174, K.2025/168, 10/9/2025.
AYM, E.2014/29, K.2014/34, 18/2/2014. AYM, E.2025/213, K.2025/193, 8/10/2025.
AYM, E.2014/30, K.2014/35, 18/2/2014. AYM, E.2025/240, K.2025/228, 26/11/2025.
AYM, E.2014/49, K.2014/50, 13/3/2014. AYM, E.2025/251, K.2025/247, 11/12/2025.
AYM, E.2014/54, K.2014/53, 13/3/2014. AYM, E.2025/96, K.2025/150, 10/7/2025.
AYM, E.2014/93, K.2014/88, 14/5/2014. AYM, E.2026/6, K.2026/7, 15/1/2026.
AYM, E.2015/51, K.2015/57, 17/6/2015. AYME.2001/110, K.2001/43, 27/2/2001.
AYM, E.2015/77, K.2015/73, 3/9/2015. *İsmail Yiğit* [GK], B. No: 2021/57086,
AYM, E.2016/202, K.2016/193, 28/12/2016. 31/7/2025.
AYM, E.2016/38, K.2016/34, 5/5/2016.
AYM, E.2016/45, K.2016/41, 26/5/2016.
AYM, E.2017/136, K.2018/7, 18/1/2018.
AYM, E.2017/137, K.2017/161, 29/11/2017.
AYM, E.2017/49, K.2017/113, 14/6/2017.
AYM, E.2018/6, K.2021/60, 22/9/2021.
AYM, E.2019/29, K.2019/10, 14/3/2019.